

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 111 (21).**

1922 a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Riigi 1922 aasta eelarwe — II lugemisel. Põllutööministeerium.

Riigikogu koosolek 5. aprillil 1922. a. kell 10 hommikul Toom- pea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 77 Riigikogu liiget.
Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal sekretäär **A. Tupits**,
wahepeal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: põllutööminister **B. Rostfeldt**.

Koosolek algab kell 10.25 m.

1. Päewakorra Juhataja **K. Wir-**
wastuwõtmine. ma: Awan Riigikogu
koosoleku. Päewakorras
on riigi 1922 a. eelarwe ja järjekor-
ras tuleb arutusele põllutööministeeriumi
eelarwe. Päewakorra kohta on sõna
rkl. härra Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Mina panen ette
täna eelarwet päewakorrast ära jätta,
senni, kui päewakorda ja wastu on wõet-
tud: Tööliste tasu alammäära seadus,
haiguste wastu ja emade kinnituseadus,
töö- ja puhkepäewade korralduseadus ja
töötatöölise toetusküsimus. Seda sel
põhjusel, et nähtawasti nii Riigikogu kui
ka walitsus tahawad kiires korras kätte
saada need summad, mis eelarwesse on
kokku mässitud ja mis töörahwa käest
tahetakse wõtta; samal ajal ei ole aga
töörahwa heaks mitte midagi päewa-
korda wõetud. Need härrad sealt pare-
malt poolt ütlewad küll, et meie ettepa-
nekud olla demonstratsioonilised olnud ja
et ka see praegune ettepanek olewat de-
monstratsioon, aga mina ütlen, et see on
demonstratsioon, kui teie 2 korda päewas
koosolekut peate ja päewakorda ainult
niisugused asjad wõtate, mis töörahwalt
aina wõtta kawatsewad, aga nendele
mitte midagi ei anna. Nende eelnõude
wastuwõtmisega, mis ma siin nimetasin,
kergitatakse ja kindlustatakse ometi natu-
kenegi tööliste olukorda ja nurisemine
wõtmise wastu oleks siis palju wäiksem.

See on põllumeeste süsteem, mida ajada
tahetakse, aga ma juhiksin tähelpanu selle
peale, et põllumehed igas asjas tegelikus
elus mitte niowiisi ei talita. Kui põllu-
mees omale pörsa ostab, siis ta ennem
nuumab teda, kui tast liha tahab saada;
tööliselt tahate teie aga kõik wõtta, ilma
et temale midagi annaks. Teie olete riigi
orjad loonud, aga orjale ülespidamist
anda teie ei taha. (J. Hünerson (põl.):
No, pörsaga ennast wõrrelda
ei maksa, see on halb wõrdlus.)
Meie saame igatahes selle eest wõit-
lema, et tööliste olukorda enne saab pa-
randatud, kui neilt wõtma hakatakse.

Juhataja **K. Wirma:** Tehtud et-
tepaneku kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Ettetoodud seadu-
sed, mis komisjonidesse maha maetud,
wõi tagasi lükatud, on ainult üks wäike
lülid sellest reaktsioonist, mis meie Riigi-
kogu ja walitsuse ringkondades wiimasel
ajal teostatakse. Ma nimetan näituseks
amnestiaseadust, mis sai tagasi lükatud,
samuti palju teisi. Eelarwe arutamist
on tarwis praegu seisma jätta, sellepä-
rast, et ettepanekus nimetatud seadused
on selles mõttes eelarwega ühenduses, et
nende maksmapanemisel teatawaid eel-
arwe-summasid wastawalt suurendada
tuleb ja sellepärast on loomulik, et eel-
arwe arutamine senni katkestatakse,
kunni nende seaduste kohta kindel seis-
koht on wõetud. Kui aga Riigikogu en-
dises sihis tahab edasi minna, kus kõige
iseenesest mõistetawamad ettepanekud
haridusministeeriumi alangi tagasi lüka-
takse, siis peame sellest wastawad järe-
lused tegema.

Juhataja **K. Wirma:** Ma panen
rkl. Wanja ettepaneku hääletamisele: eel-
arwe päewakorrast ära jätta ja päewa-
korda wõtta ettelõetud seadused — nii
sain ma Teie ettepanekust aru. (Hää-
letatakse.) Enamus on wastu. Ette-
panek on tagasi lükatud.

Riigikogu läheb päewakorra juurde.

2. Riigi 1922 a. eelarwe — II lugemisel. Põllutöoministeerium. **J. Wain** (sd.): Põllutöoministeerium on meie walitsuses niisugune osa, kus ka walitewad parteid isekeskis ühtlast keelt ei leia. Kui, näituseks, wõtta kas wõi kaubandusministeerium, siis ei tundu walitewate rühmade wahel siin mitte niisuguseid lahkkelisid, mis kuuldawale tulewad põllutöoministeeriumi juures, — kui arwesse wõtta, kas wõi eileõhtust härra Zimmerman'i kõnet. Kui tööerakond wäga mitmesugustes ja peaaegu kõikides küsimustes teiste walitewate parteidega ühesugust muusikat teha wõib, siis on eriti maareformi alal seal lahkeli märgata. Nagu härra Zimmerman tähendas, deklareeris praegune walitsuse pea, härra Päts, enne Riigikogu walimisi, et mõisade tükeldamine tuleb seisma panna ja seega ka siis ühtlasi maareformi teostamine. Põllumeeste rühm ei ole seda deklaratsiooni siiaamaani eitanud, järjekult seisab ta praegugi weel sel seisukohal, kuna aga tööerakonna seisukoht on — mõisade tükeldamise juurde jääda. Seal ka siis need lahkkelid tulewad. Meie ei saa sellepärast waadata põllutöoministeeriumi poliitikat kui niisugust, waid kui enese wahel heitlewate walitewate rühmade wõitlusareeni, kust terwet edukat tööd ainult see oodata wõib, kes sellele enese-wahelisele maadlemisele mingisugust tähtsust ei anna. Kuid tähtsust temale andma peab ja sellepärast — kordan weel — ei saa niisuguse poliitika juures edukat tööd loota, kus üks pool püüab maareformi seismapanemise poole, teine aga tema edasiwiimise poolt on, ja arusaadaw on, et selles wõitluses, kord üks, kord teine alla jääb. Meie näeme, et maareformi teostamise juures erakordselt palju haiglasid nähtusi ilmsiks tuleb. Peab arwama, et maareformi teostades peawad lähtekohaks olema meie rahwamajanduslised — eriti põllumajanduslised huwid. Sellest lähtekohast wälja minnes ei saa mitte ametnikkudele palka maksta maaga, ei saa maad nii suurel määral eriotstarbel igasuguste eksperimentide tegemiseks anda, ei saaks maa kui paiukikassa peale waadata, kust wõib tükkisid wälja wõtta kindralitele, polkownikutele jne., üldse inimestele, kes maa juurde mitte ei asu, waid seda ainult aast-aastalt rendile anawad ja seda oma suwituskoha asemel peawad. Selle juures torkab silma see asjaolu, et see klass, kes senni ennast

põllutööst elatas, see tähendab, maatooline on aia äärde jäetud. Nagu igal teiselgi alal, nii ei ole ka sel alal põllutöoministeeriumil andmeid, kuipalju põllutöölisi maad saanud on, kuid siiski wõib ütelda, et 1921 aasta kewadel on õige wäike protsent maatoolistest maaga warustatud. Siiski on pandud ühe normaaltalu peale 7—10 inimest ja mõnes kohas isegi 10 perekonda. See osa on wõrratu wäikene ja iseenesestki mõista ei wõi seal maaharimisest juttugi olla, kus inimesel maad nii wähe on, et ta sellest enast ära elatadagi ei suuda. Nende küsimuste juures peatades näeme, et ma nende kätte läheb, kes teda tarwiliselt harida ei mõista, waid ainult spekuleerimiseks tarwitawad, kuna see, kes põlluharimist paremini tunneb, seal kõrwale tõugatud saab. Selle kõige juures näeme, et pahet, mis selle juures sünnib, sugugi parandada ei püüta ja ei püütagi luua seisukorda, et need inimesed, kes maapidamist suudaks alles hoida, maad saaks. Peaks wõimaldatama käsitöölisele, wabrikutöölisele, üldse kutsetöölisele oma erialal asuda, mille tagajärjel maa wõiks saada maatoolistele edasi antud, kes meie majapidamise alles hoiaks ning ühtlasi ka oma terwise.

Maa paranduse küsimuse juures peatades tuleb tähendada, et meil 1921 aasta eelarwes seisis kaunis tähelepanemise-wäärt summa soode kuiwatamise jaoks. Wäga iseäralik, et seda summat 1922 a. eelarwes mitte enam ei leidu, mis laseks jätkata kord algatud tööd, ning ära kasutada kord juba soode peale ärakulutatud kapitaali. (Põllutööminister B. Rostfeldt: Walitsus polnud ju selle wastu!) Walitsus polnud küll wastu, kuid walitsuse nõudmises oli see summa wõrratu wäikene ja alles eelarwe alamkommisjonis juhiti selle peale tähelepanu, et määratud summaga neid töid jätkata ei saa. Tööd on alanud ja igalühel peaks arusaadaw olema, et selle 11 miljoniga ei suudeta mitte seda tööd lõpule wiia. 1922 a. eelarwe järele ei oleks mitte wõimalus olnud seda tööd jätkata, waiad oleks maha langenud ja töö iseenesest oleks seisma jäänud. (Th. Pool (töer.): Raha läks linnamajade ehitamiseks!) Ta läks linnamajade ehitamiseks, kuid läks ka kergema käega niisuguste kohtade peale, kuhu teda wähem waja oleks olnud. Pärast wõeti siis 11 miljoni, mille läbi suudeti kord ette wõetud tööd edasi jätkata. See on aga

eriti huwitaw seisukoht, et meil haritakse väga wiletsaid maid, nagu paepealseid, mäekinkusid jne., mis mitte nii kasulikud pole, kui üks osa mullaseid rabasid. Teiseks oleks wõidud rabade harimise läbi osa neist tööjõududest ära kasutada, kes maa juurest eemaldatud on.

Teiseks peab tähendama veel teisi majapidamise alasid, mida maareformi teostamise juures mitte ei suudeta häwinemise eest hoida. Meie maa asub mererannas ja peaks arwama, et kalapüük meil üks suurem tööstusala on. 1920 wõi 1921 aasta lõpul peeti kalaasjanduse kongressi, kus sai käsitatud forellide kasvatamise küsimust, ning otsustati ka kilusoolamise äri riigi kätte wõtta. Tõuseb küsimus, kas selle wõrdlemisi suure hulga kodanikkude huwisid on silmas peetud ja kas on neile pooletiinulisi wõi mõnewakamaalisi maatükka kätte antud, et nad wõiksid omal lehmal pidada ja kas nad wõiksid oma kalawõrke kuiwatada? Seda ei ole mitte tehtud, waid mõõdetakse nii mererannas, kui ka mererannast eemal normaaltalusid rahulikult, hoolimata sellest, et see suur rahwakogu wõimatusse seisukorda wiidud saab, ehk olgu, et ta kalli rendi eest normaal talupidajalt tükikese maad saab wõrgu kuiwatamiseks ja maja aluseks.

Samuti peab tähendama seda teistel aladel, see on metsade kinnipanek. Meie wõime täitsa arutamata jätta küsimuse, kuiwõrd kasulik on see, et metsadesse karja üldse ei lasta. Peab tähendama, mina ei ole mitte laialt reisinud, kuid Saksamaa metsaasjandust ma tunnen, ja seal kari metsas ei käi. Aga peab teiselt poolt tähendama, et seal on teine Jumal. Saksamaal kaswab mets, aga tulge üle Leedu piiri, siis sealne Jumal kaswatab kadakaid, wõsasisid, pajusid jne. Nüüd aga ühte ja sama mõõdupuud maksuma panna karja kohta, nii Saksamaa metsades, kui ka Leedu metsades, seal kõrwal tuleb tähendada, et meie metsad seisawad Leedu ja Saksamaa metsade wahel, on igatahes väga julge samm, kuid see ei ole nii tähtis, wõib olla, et normaalajal wõib kaalumisele wõtta, kumb end paremini ära tasub; kas praeguses seisukorras, alles harimata ja kultiveerimata mets, wõi metsaaluse kaswatamine karjamaaks. Praegu on terve rida majapidamise küsimusi, mida tuleks otsustada ja väga tarwilikud oleks selleks, et asetada mõnda kandimeest, wõi ka mõisatöölisi, asuniku koha peale, ja mida peab tingimata alal hoidma, kui tahetakse, kor-

dan jällegi, meie maareformi käsitada ja ühes sellega riigi majanduse seisukorda parandada. Kui aga kord jutt on metsadest, siis peatame wähe ühe ja teise nähtuse juures. Meie riiklise tööstuse ja maareformi teostamise juures ei ole walitsewates parteides ühist seisukohta. Härra kaubandusminister on õieti saanud riiklise tööstuse likwideerimise ministriks. Kas seal peale selle kuigi palju muud tegemist on, see jääb kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe arutuse puhul wastuseta ja wastust ei antud, misugustes sihtides meil tööstust mõeldakse edendada. Üks on aga kindel, et likwideerimise sihis see ministeerium teeb tööd. Edasi tuleb tähendada metsade alal küttekomiteed. Mina isiklikult pean tähendama, et meie küttekomitees waevalt niipalju wäärnähtusi oleks kordunud, kui meie walitsus algusest peale oleks asunud seisukohale, et see tööstus wõib riigi kätte jääda. Meie walitsuse selja taga seiswates ringkondades loodi meeoleolu, et meie riikline tööstus ei edene, aga kui tema siiski edenema kipub, siis on tarwis näidata, et tema mitte ei edene.

Samuti ka küttekomitee alal oleks wõidud terve rida wäärnähtusi ära hoida, mis aga iseenesest ära hoitud ei ole. Kui aga nüüd peaks küttekomitee juures asjaajamine niiwõrd lõnkaw olema, et tema tööd sallida ei saa, siis tõuseb küsimus, milleks metsade peawalitsusele üle anda sedasama tööd, ilma et meil oleks kõik kindlustused, et seal niisamasugused asjad korduma ei saaks. Selle küsimuse juures on metsade peawalitsuse alal see asjaolu huwitaw, et metsa ülestöötamist juhiwad metsametnikud ja saawad seal juures lisatasu, kuna aga küttekomitee ametnikud sellest tasust elama peawad, ja teine kord ei jätku tal niipalju tööd, et ta oma tööjõudu wõiks ametisse rakendada, kuid korraldada see asi ennast igatahes oleks annud. Kuidas aga ühenduses sellega mõned teised nähtused awalikuks tulewad ja mis käiwad osalt kaubandusministeeriumi alla, ma seal sõna ei wõtnud, waid tähendan mööda minnes sedawõrd asja peale, kuiwõrd see põllutööstusministeeriumiga seotud on. Meil ehitati teatawasti kitsarööpalise juurde kaks raudteeharu, üks Lellest — Eidaperesse ja teine Pärnust — Orajõeni. Lelle — Eidapere raudtee töötab niimoodi, et puud, mis tema äärde wälja weetud on, olla kasulikud wedada hobustega Lelle, kui raudteega. Kentsakas kui ta ka on, mida minule on räägitud ja mille tõelik-

kuse peale ma ei pretendeeri, aga wedu siiski igatahes on olnud, iseäralik nähtus on aga Orajõe raudteega. Kaubeldakse suure hulga puude wedu mõne ärimehe kätte ja peale selle antakse ka raudtee ehitamine tema kätte. Iseenesest mõista, et riik ehitaks enne ise raudtee ja siis selle puude weo annaks mõne ärimehe kätte, kui seda riigimajandusliselt wõi riigiametnikkude poolt läbi wiia ei taheta. Siin on aga hakatud teisest otsast peale ja arwama peab, et kui seal mitte samasugused weotingimised ei walitse, kui Lelle—Eidapere raudteel, siis riik selle all teatud määral kannatab.

Need on kaks tähtsamat peawalitsust meie põllutöoministeeriumi juures. Tahaksin peatuda kolmandama juures. On ka teisi peawalitsusi põllutöoministeeriumis, kuid need on nõndawõrd neutraalsed, et nendele ainult head edu soowida wõib, näituseks looma terwishoiu peawalitsus. Arusaadaw on ju igapähele, et loomade terwise eest waja hoolitseda, sest nad on tähtis tegur põllumajapidamises. Põllumajanduse peawalitsuse juures tuleb aga see iseloomulik nähtus ilmsiks, et kogupõllumehed esinewad nõudmisega, et neile põllumajapidamise juures ühistegewuse toetamiseks riik abirahasid annaks, nagu Daanis. Daani riik annab Daani põllumeestele abiraha, aga selle juures on Daani põllumehed ka sarnased, kes riigi nõudeid nende wastu suudawad täita. Küsitaw on, kas meie põllumees riigilt oma huwide rahuldumist nõudes, ka riigi huwisid rahuldada suudab. Meie peame silmas pidama, et elame wäikses Eestis, mis rasked sõjad läbi teinud, Eesti on asuw riik ja sellepärast ei ole tal järjekult wõimalus niisuguseid abirahasid anda ja neid nõudeid rahuldada, mis suudab wana kultuurriik oma korraliku riigimasina juures. Kordan weel, et meie põllumees ei suuda seda riigile anda, mis Daani põllumees Daani riigile. Ma pean tähendama, et meie põllumajandusline ühistegewus edenenud on niisugustes kohtades, kus töötawad ja töötasid kihelkonnakoolid. Kas teie seda tähele pannud olete, ei tea, aga mina olen selle üle kindlat statistikat pidanud. Pärnumaal on ühistegewus arenenud Wändra ümbruses, Wiljandimaal — Helmes, Põltsamaal — Pillistweres, Wirumaal — Wäike-Maarjas jne. Et nendes kohtades põllumajandusline ühistegewus arenenud, siis peab järeldama, et põllumehel haridust waja on, kui ta edenema ja rahuloldawaid tagajärgi tööst saawu-

tama peab. Nendes kohtades, kus inimesed ainult algkooli haridusega, on põllumajandus palju wähem ehk mitte sugugi edenenud, seal edeneb kogu asi nagu tuli toores puus. Nüüd seisab küsimus selles, kas põllumajandust peab edendama abirahadega, wõi peaks asjal hoopis teisest otsast peale hakkama. Härra haridusminister lahkus saalist, mina tahaksin temale tähendada, et ta hariduse peale väljaspool kooli rohkem rõhku peaks panema. Haridusministeeriumis on praegu see osakond kaotatud ja kobatakse selles küsimuses käsikaudu ümber. Iseenesest on see küsimus väga tõsine. Niikaua kui meil kohtade peal looma terwishoiu alal apteekidest igasuguste naljakate nimedega arstirohte, nagu musta ussi tuhka, kurjasilma õlisid ja üleajakuradid tuuakse, suudawad riiklised abirahad waewalt aidata. Rahwa hulgas walitseb harimatus, neil ei ole teadmisi, mis põllumajapidamise juhatamiseks tarwis läheb. Ma arwan, et sellega päri oldakse, kui tõendan, et põllumehel palju rohkem haridust tarwis läheb, kui mõnel tööstuse töölisel. Wõtame näituseks, ma ei tea kuidas seda Eesti keeles nimetatakse, Wene keeles on ta „kustari“, kus igapähele töölisel teatawa asja tegemiseks oskus peab olema. Üks, näituseks, teeb silmi, teine päid jne., aga põllumees peab igas asjas eriteadlane olema. Põllumehel on tarwis palju teadmisi keemia alal, kui ta oma põldu otsarbekohaselt wäetada tahab, ta peab tundma bakterioloogiat, et, näituseks, perenaisele piima wenimise küsimust õieti seletada, et seal tarwis ei ole mitte lüpsikut sea ette wisata, et siis pärast selle ropu looma käest seda ära wõttes ta hoolega puhtaks pestakse. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas Teie kodu pool nõnda tehakse?) Seda tehakse ka Teie pool ja Teie wõite seda näha, kui lahtiste silmadega inimeste hulgas ringi käite. Minge apteekidesse nendes kohtades, kus rahwa haridus wäike, ja kuulake, mis sealt kõik küsitakse. Nüüd, pühade ajal, kui maale sõidate, minge ja kuulake. (Chr. Arro (põl.): Kas neid apteekidest ikka antakse?) Ja muidugi antakse. (Chr. Arro (põl.): Tähendab, siis need rohud on ikka olemas.) Muidugi on see rohi olemas, aga teda tarwitatakse sootu teisel alal. Mõni setukene tuleb, ning kaussa ja potte müües, müüb ka igasuguseid sarnaseid rohtusid. Niisamuti on tarwis looma terwishoiu abinõud tarwitusele wõtta, kuid

iseäranis tähtis on majandus seada ratsionaalsele alusele. Kuid selleks on tarwis teadmisi statistika alal ja seda ei saa läbi wiia mitte ainult siis, kui üks-kord-ühthe tuntakse ja sajani lugeda mõistetakse. Selleks on tarwis palju rohkem, on tarwis ükskõik missugune, kuid mingisugune raamatupidamine majapidamises. Waadake, seal ma tähendaksin ühe iseäralise nähtuse peale, nimelt selle peale, et iseäralikul wiisil leiawad meie põllumehed wõimaliku olewat sõjajalal seista kooliga. Nii imelik kui see ka on, waadatakse halwakspanewalt seda, mille peal nad ka ise põhjenema peaks. (Wahelhüüe: Missuguste koolidega?) Terwe kooliküsimuse kohta. Missugust koolipoliitikat teie walitsus ajab rahwahariduse, nimelt alghariduse saamise juures, siis on sellel alal wõrdlemisi wähe tehtud. See on aga iseenesest meie põllumajanduse eitamine, niikaua kui eitakse seda kisendawat hariduse tarwidust. Seal juures wõin mööda minnes tähendada, et osa sellest riiklisest abirahast koolide tarwis tarwitatakse poliitilise kihutustöö peale, nagu seda eelarwe-kommisjonis juba näha oli.

Nüüd aga, kui tahetakse meie põllutöministeeriumi tegewuse kohta midagi kindlamat ütelda, eitawat ehk jaatawat, siis seisab seal alati tõke ees, nimelt arwustiku puudus. Ei ole tähtsate küsimuste kohta mingisugust arwustikulist materjaali. Wõtame näituseks maareformi alal, siis ei saa siin ütelda palju normaalalusid tehakse, ei tea palju meil antakse eriotstarbeks, palju kindralimõisaid loodakse jne. Ja ei tea palju meil maatahtjaid on, et neid järjekorda seada. Kuid see statistika on väga tarwilik, et arwustada ja kaitsta seda poliitikat. Niikaua aga, kui seda statistikat ei ole, ei saa rääkida arwudega. Need arwud, mis olemas on, ei räägi mitte kuigi palju ja nad jätawad weel väga palju soowida. Ma pean mööda minnes puudutama seda asjaolu, et meie saime statistika keskbüroo tööst andmeid, mis toolidele olid wälja pandud, kesawäetamise ja taliorase kohta. Pean tähendama, et ma ei saa uskuda, et asjaolud tõesti niisugused oleks, nagu see statistika räägib. Seal on kihelkonna piir, aed ehk peenar wahel ja siinpool piiri on väga hea oras, sealpool on aga wõrratu halb. Teatawasti on ju Eestimaa, olgugi wäike, geoloogiliselt teatud wööde wiisi jaotatud. Seal on soode wöö, niisugune wõi teistsugune,

siis on mineraal wöö ja weel teised. Kui nüüd waadata statistilisi andmeid, siis on näituseks soode wöö peal oras väga halb, aga mineraal wöö peal, mis kohe seal kõrwal, väga hea, niiwõrd, kui see oleneb meie wallasekretääride statistiliste andmete puudusest ja ka sellest, missugused mõõdupuud olid, mille järele inimene otsustas, kas oras hea wõi halb oli. Tarwis on kuidagi ära näidata, et inimene ei saa mitte nii wõi teisiti selle üle otsustada, waid tema peab ligikaudu nii otsustama, nagu see materjaal wõi see objekt, mille kohta otsus käib, üles seab. Niisuguste küsimuste kohta saadab aga statistika keskbüroo materjaali, mida meie kasutada ei saa. Kas põllutöministeerium oma statistikat nii suudab korraldada, et see paremaid tagajärgi annaks, teatawate asjade ajamiseks? Kas ta statistika tööde peale rahasummasid sai, wõi jääb see statistika keskbüroole, see on walitsuse asutuste enestewaheline asi. Peaks aga sealjuures soowitama, et kui seal tehakse töö, siis tehtagu niisugune töö, et need andmed ka tõepoolest andmed oleks ja selleks peaks põllutöministeerium kindlal kujul andmeid üles seadma.

Lõpetades pean tähendama, et kui eriti meie maareformi edaspidi niiviisi teostatakse, kui meie metsades ka tulewikus ei saa niiwõrdki karja karjatada, et majapidamine alles jääks, siis igatahes niipea meil põllumajanduse arenemist ja kaswamist oodata ei ole. Oodata wõib ja ootama peab seda enestewahelist maadlemist walitsewates parteides, mis riigimajandusele kahju teinud on ja tulewikus tegema saab.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Kägu poolt on ettepanek tulnud tänast koosolekut lõpetada. 10 Riigikogu liiget nõuawad selle ettepaneku kinnist hääletamist. Palun sekretääri sedelid wälja jagada. (Wahelhüüd: Mis asja meie peame hääletama?) Rkl. Kägu poolt on ettepanek tehtud koosolekut lõpetada ja 10 Riigikogu liiget on kirjaliku nõudmise sisse annud, et ettepanek saaks kinniselt hääletatud. Neil on kodukorra põhjal õigus seda nõuda. Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Kodukorra § 83 põhjal, kus öeldakse, et nimelise hääletamise nõudmisel on kinnise hääletamise nõudmise ees eesõigus, panen ette ettepanekut nimelisele hääletamisele panna.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Kerem'i poolt on ettepanek tehtud nimelist hääletamist tarvitada. Seda ettepanekut peab toetama $\frac{1}{2}$ koosolijaid liikmeid. Ma palun neid, kes nimelise hääletamise poolt on, kätt üles tõsta. Ma näen, et üle $\frac{1}{2}$ liikmeid seda ettepanekut toetavad. Asun hääletamisele. (J. Wanja (kom.): Palun korra kohta sõna.) Enne hääletamist ei anta kellegile sõna. (Wahel hüüd paremalt poolt: Hiljaks jäite!) (Juhataja hüüab Riigikogu liikmeid nimekirja järele.) See ettepanek on saanud poolt 11 ja vastu 47 häält. Sellega on rkl. Kägu ettepanek tagasi lükatud.

(Sekretäri kohale asub abisekretär **J. Bergman.**)

(Suur müra Riigikogu liigete hulgas.)

Juhataja K. Wirma: Palun rahu.

A. Hint (töer.): Lugupeetud rahvasaadikud! Härrade Riigikogu liigete loosung on olnud Wabariigi Walitsusele ja üksikutele ministritele eelarwes nähtawad summad võimalikult kasulikumalt ära tarvitada, sellepärast, et neid summased rahwalt sisse nõutakse mitmesuguste maksude näol. Olgu need kaudsed wõi otsekohesed maksud ja seda konstateerin ka mina ja nõuan, et äärmiselt ettewaatlikult peaks talitatama, sest rahwas, kes neid summased peab katma, on äärmiselt juba piinatud ja nõrkemas nende all.

Iseäranis jõuetumas seisukorras on Saare maakond, sellepärast, et Saaremaal iseäranis tuntawalt laastasid Wene sõjawäed, ka püsisid Saare maakonnas kauemat aega Saksa okkupatsiooni wäed, kui mannermaal.

Wene sõjawägede maal olemise ajal kurnati ja rõõwiti elanikka iseäranis rohkesti rewolutsiooni ajajärgul. Sellele järgnes Saksa okkupatsioon, mis kõik wiis, mis nähtawal kohal kättesaadawal oli ja purustas ja lõhkus, mis weel Wene sõjawäest kuidagi moodsid järele oli jäänud. Eesti riigist on Saaremaa raskelt kannatanud ja sellega ka kõigest mahajäänud nurk. Et rahwa käekäiku ja elamise võimalust wähegi ennesõjaaegsesse rööbastesse wiia, on tarwis Saaremaal palju ülesehitawat tööd teha. Saaremaa asunikudel on wäga suurte raskustega wõidelda ka tulewikus. Arwan, et mannermaa asunik on paremates elamistingi-

mistes, kui seda Saaremaa asunik on, sest mannermaal on võimalik ennemini turgu leida põllusaadustele, kuna Saaremaal, näituseks, aiawilja eest midagi lootat ei ole. Nõnda, et peale oma tarwiduse seda kaswatada ei maksa. Kui walitsus korraliku ühenduse eest hoolitseks mannermaaga, siis oleks ka ehk rohkem wäljawaadet tulewikku põllumehel, asunikul ja muudel tööstusaladel, kuid tänini pole seda mitte tehtud.

Minule on ette heidetud, et maaseadus olla tööerakondlaste tehtud ja nüüd kõik need puudused ja halbtused, ka parunite sellele seadusele vastu töötamised, märgitakse tööerakondlaste arwele; iseäranis häälitsewad äärmised parem- ja pahempoolsed erakonnad ja nende häälekandjad, igaüks omamoodi seaduses olewate puuduste pärast. Mina konstateerin seda, et selles seaduses ainult minimaalseid puudusi leidub, mis siis koguni tundagi poleks, kui seadusele vastu ei töötataks.

Maaseadus peab eestkätt meile leiwa lauale tooma ja meil pole põhjust nuriseda nälja üle. Eelarwe esimese lugemise ajal teatas härra Arro, kogude mees, et nemad mõisade tükeldamisele just vastu ei ole, kuid kõnest kostis kalduwus mõisade tükeldamise wiivituse poolt; niihästi kuuldi härra Wanja't, kommunistilt, ütelist: „Kui kaua teie ometi neid mõisaid hakite, jätke järele jne.“ Mina soowiksin, et need erakonnad ja isikud, kes mõisade hakkimise ja tükeldamise vastu on, kunagi ka ise lubaksid, olgugi ka pealiskaudselt, järele mõelda, mis nemad tahawad. Olen kindlas arwamises, et kui nemad eestlased olla tahawad, sellepärast, et see rahwas, keel jne. neile meeldib, et nemad oletaksid patriotismust Eestimaale ja rahwale, siis nad küll niiviisi ei räägiks. Arwan, et äärmistele härradele meeldib küll Eestimaa ja karjerismus selle pinnal, aga Eesti rahwast hoolite teie wähe. See selgub just teie mõtete awaldustest.

Saare maakonnas on 120 mõisa. Nendest on 80 rahwale wälja antud talude ja osaihisuste näol. Oletame, et iga mõis 20 perekonnale ära jagati ja julgesti wõib oletada, et iga perekond $\frac{1}{4}$ tiinu sööti üles haris. See teeks $80 \times 20 \times 0,75 = 1200$ tiinu sööti, mis üles on haritud. See maa on keskmiselt 10 aastat söödis olnud. Kaswatame 1200 tiinu 75 puuda saagiga tiinu pealt — seeme 12 puuda maha arwatud — saame 90.000 puuda wilja. See oleks ligi 1500 kaalutonna. Üks kaalutonn wilja wõtab 200 kubikjalga ruumi. Kaswatame

200 1500-ga ja jagame 100 peale, siis saame 3000 registertoni, see on kaunis suure laewa laadung. Seda on Saare maakonna asunikud maast wälja wõtnud, missugune maa mingisugust tulu ei annud.

Eestis on 11 maakonda, see oleks siis 11 laadungit wilja. Kuid julgesti wõib oletada, et sööti rohkem on üles haritud ja rohkem wilja saadud, sest mannermaal on parem wiljakaswu maa ja suuremad mõisad, kui Saaremaal. Minu arwud on ligikaudsed, kuid lubawad asunikkude wäärtust hinnata. Mina juhin Wabariigi Walitsuse ja härra põllutöministri tähelpanu selle peale, et mõisad kiirelt tükeldataks ja asunikkudele wälja antaks, sest maareformi teostamise kiirus on meie riigi majandusline kindlustamine, mida keegi, iseäranis eestlane, takistada wõi wiiwitada ei tohiks.

Nüüd tahaks ma weel härra põllutöministri tähelpanu selle suure Saaremaa metsapersonaali arwu peale juhtida. Metsawahi kohti on wäga palju ja kõigile neile peab riik palka maksma. Näituseks on seal, kus enne 1 metsawaht oli, praegu 3 metsawahti.

Juhiksin tähelpanu ka teede kruusata-mise peale. See on nii korraldatud, et ei ole luba riigimaast kruusa wõtta. Praeguse jagamise juures on ka igal maata-mehel tükk teed kruusata ja kui nüüd kruusaaugud wäga kaugel on, ning sealt wedama peab, siis on see koormaw wäär-nähtus.

Peale selle juhiks ma härra põllutöministri tähelpanu weel kalapüügi seaduste peale. Kalapüük on suurel hulgal rahwastel, peasjalikult Saare rahwal, tähtsaks sissetulekuallikaks, kuna aga praegune kalapüügi seadus seda rahwast wäga kurnab. Enne; kui mõisnik ranna-äärsete maade üle walitses, siis sai tema ikkagi ühel wõi teisel wiisil kokku leppida ning kaupa teha. Nüüd antakse kalapüügi seaduse põhjal kalapüügi kohad ja isegi terwed lahed enampakkumisel wälja ja rentnik, kelle kätte ta läheb, wõib omale alluwatele kaluritele niipalju maksu peale panna, kui ta aga ise tahab. Mis puutub endistesse riigiwetesse, siis on need ikkagi weel wabad, nagu nad ennegi olid.

Ma juhiks härra põllutöministri tähelpanu weel ülekohtuste maksude wõtmise peale mitmes maakonnas. Näituseks on Saaremaal wäga palju talukohti, mis maksudega tuntawalt koormatud on. Mui-

dugi on ka talusid, mis rohkem maksta jõuaksid, kuid nad praegu tõepoolest maksawad. Ma tean talusid, mis saawad üle 100 koorma heinu, kuna teises ehk sealsamas külas 20—30 koormat saawad. Maks on aga ühesuuruselt ära jaotatud, mille tagajärjel rahwa hulgas wäga palju nurinat kuulda on maksude wõtmise kohta. Iseärsusena tundub mulle, et maakondade wahel, maksuwõtmise suhtes, mingisugust wahet ei tehta. Põllutöministeeriumist tulewad seadused wälja, et maksusid wõtta, kuid seal pole mitte wõetud arwesse, ega eraldatud wiletsamaid maakondi, nagu Saaremaa ja ka Petserimaa. Mis Saaremaasse puutub, siis on ta üks wiletsam ja mahajäetum nurk, ning temale pealepandud maksud peaksid ka wõrdlemisi vähemad olema, sest rahwas on nii kui nii äärmiselt keh-w. Keskmise jõukusega talupidajal tuleb aastas maksta maksudeks kunni 6.000 m., mis wiletsa maakonna kohta kohutaw suur summa on, kuna saaduste eest praegu midagi ei saa. Enne ilmasõda oli Saaremaa saaduste wäljaweo koht Riia linn, nüüd aga on see kaubatee kinni. Mannermaale ja Tallinna saatmine on aga raskendatud puuduliku ühenduse ja kõrgete weomaksude tõttu, mis Saaremaa saadused mannermaal ja Tallinnas kõrgemasse hinda tõstab kui kohapealsed saadused, sellepärast on maapidaja wäljapääsemata seisukorda pandud. Niisama-suguses seisukorras on ka mittemaapidajad, sest teenistust, millest omale ülespi-damise saaksid ja maksude maksmiseks raha korjaksid, Saaremaal leida ei ole. Siin puudub kõiksugune tööstus ja lootust tööstuse kohtade asutamiseks tulewikus mingisugust ka ei ole kapitaali puudusel. Wiimasel ajal on seda weel märgata, et needki wäiksed tööstused, nii kui tellis-kiwitehased jne. sulutakse iseäranis nende peale pandud suurte maksude pärast. Mannermaa maakonnad saawad suuremaid sissetulekuid tööstuse ja ärimaksu-dest, kuna Saaremaal see tuluallikas naeruwäärt wäikse summa maakonnale tulu annab. Siis on mannermaal weel suuremateks tuluallikateks wabrikute ja hoonete maksud, mis aga Saaremaal täiesti puuduwad, esimene selle tõttu, et wabrikuid ei ole ja teine, et hoonete pealt wõetawa maksu seadus Saaremaa kohta maksma pole pandud. Mannermaa maakonnad saawad suurema sissetuleku ka piiritusewabrikutest ja maapidajad saawad kartulid kergema waewaga piiri-

tusewabrikutele ära müüa. Saaremaa maapidaja aga kalliste weohindade tõttu oma kartulid seks otstarbeks ära tarwitada ei saa. Saaremaa maakond, wälja arwatud Kuressaare linn, on 1921 aasta jooksul piiritust ära tarwitanud 31.010 toopi, mille eest riigikassa on ligi 9 miljoni marka saanud, mis kõik Saaremaalt on wälja läinud, sellepärast oleks küll õigustatud maakonna nõukogu soowiawaldus, et riik sellest rahast poole maakonna kulude kattedeks annaks. Maakond saaks sellega ühe wäikse osa ära tasuda, mis ära tarwitatud piiritus rahwale on kurja teinud.

Lõpuks: Meie riik on neli aastat wana, selle aja sees ei ole riigi poolt tegewust märgata, mis oleks juhitud puuduste kõrwaldamiseks Saaremaal, mida riigi poolt loota võib. Eestis on 11 maakonda, Saare maakond on üks kõige wiltsamatest, sellepärast peaks riigi tähelpanu sinna poole juhitud olema, kus kõige rohkem riiklist korraldust ja abi wajatakse.

Asutawas Kogus ja Riigikogus on Saaremaa saadikud olnud, usun, et nemad Wabariigi Walitsuse tähelpanu Saaremaa puuduste peale juhtinud on, kuid puuduste kõrwaldamiseks pole weel riigi poolt algustki tehtud.

Saarlastel on wõimatu oma maid kultiveerida krediidi puudusel. Noorsoo arenemine ja kooliharidus on äärmiselt wiltsas seisukorras. Selle ajani on puudunud korralik ühendus mannermaaga, mis mitmesugusteks wiltsusteks ka põhjusi loob, jne. Kõiki puudusi on wõimatu põllutöeministeriumi eelarwe arutuse juures ette kanda.

Juhin Wabariigi Walitsuse ja iseäranis põllutöeministri tähelpanu Saare maakonna kui niisuguse peale, kus eestkäit kõik tegema peab, et puudusi kõrwaldada, iseäranis põllumajanduse arenemises, et ka Saare maakonnal oleks wõimalik kosuda ühes meie isamaaga, — Eesti wabariigiga.

Juhataja **K. Wirma**: Korra kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Mulle näib, et kwoorum koos pole ja ma palun seda kindlaks teha.

(Kõrwalruumides wiibiwad saadikud kutsutakse helistamisega saali.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun sekretääri kwoorumi kindlaks teha. (Sek-

retäär loeb.) Koos on 62 Riigikogu liiget, seega on kwoorum koos. Sisse on tulnud kirjalik ettepanek rkl. Keerdo poolt koosolekut lõpetada. 10 Riigikogu liiget nõuawad selle ettepaneku kinniselt hääletamist. (Kära. Wahelhüüeparemalt poolt: Ajamekommunistid minema, kes tööd takistawad.) Korra kohta on sõna rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Siin on iseäraline komme maad wõtmas, et iga kõneleja järele koosoleku lõpetamise küsimus jälle uuesti ülesse tõstetaks ja seda salajasel hääletamisel otsustada tahetakse. Mina teen ettepaneku, et Riigikogule edasitõetamist wõimaldada, koosoleku lõpetamise küsimust mitte enne kella $\frac{1}{2}$ 2 üles wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Selle ettepaneku kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Rkl. Kerem'i ettepanek on täiesti kodukorra wastane. Ei saa ometi Riigikogu liigetelt wõtta õigusi, mis neile kodukord annab. Panen ette rkl. Kerem'i ettepanek tagasi lükata. (Müra pahemal pool ja kesk.)

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on ettepaneku kohta rkl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Kodukord annab alati wõimaluse korraküsimust üles tõsta ja ettepanekut teha. (Sõjaminister J. Soots: Heidame kommunistid wälja, kes segawad.) Mina selle ettepaneku poolt kuidagi hääletada ei saa. (Kära paremal pool.) Minu arwates ei ole mingit wõimalust lihtsa hääletamisega kodukorda muuta ja arwan, et Riigikogu üldse seda hääletada ei saa, kui ta oma seadusi austada tahab. Ütlen, et see on kodukorra rikkumine, kui tahetakse sarnast küsimust hääletamisele wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Kodukorra § 37 järele võib Riigikogu ise oma koosoleku aja ära määrata ja selle põhjal arwan mina wõimaliku olewat Riigikogu liikme Kerem'i ettepanek hääletamisele panna. Kes minu tegewusega rahul ei ole, see võib minu tegewuse peale ettenähtud korras kaebada. Selle ettepaneku wastu on kaks Riigikogu liiget rääkinud. Sõna on rkl. Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Mina teatan, et koosoleku lõpetamise ettepanekut ei tohi

enne teha... Koosoleku lõpetamise poolt võiks hääletada ainult siis, kui ettepanek oleks nii tehtud... (Kära ja üldine naer.)

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamus vastu on. (Üldine naer.) Nõutakse hääletagemist. (Loetakse hääli.) Seega on ettepaneku poolt 29 ja vastu 26 häält ja see ettepanek on vastu võetud. (P. Keerdo (is.): Palun kinnist hääletamist.) Kodukorras on ette nähtud, et kui hääletamisel vahe on vähen kui 5, siis võib kinnist hääletamist nõuda. Ma panen siis rkl. Kerem'i ettepaneku uuesti kinnisele hääletamisele ja palun neid, kes selle poolt on, sedelile üles tähendada „poolt“, ja kes vastu, siis „vastu“. (Hüüded: Wanad sedelid käest ära võtta.) Ma palun neid, kel sedelid on, — neid mitte tarvitada, vaid uued võtta. (Hüüded: Kuidas peab see küsimus wormuleeritud olema? Kas see on koosoleku aja või lõpetamise küsimus? Või on see kvoorumi küsimus? Naer.) Kvoorumi küsimust ei ole, seliega ei saa ka koosoleku lõpetamise küsimus veel otsustatud. Rkl. Kerem'i ettepanek on aja küsimus ja wormuleeritakse: koosoleku lõpetamise küsimust mitte enne kella $\frac{1}{2}$ 2 üles võtta. Ma palun Riigikogu liikmeid sedelikesi isikliselt ära anda. Kas tehakse ettepanekuid hääletagemise kohta? Kas kõik on sedelid ära annud? (P. Keerdo (is.): Walida komisjon hääletagemiseks, igast rühmast 1 esitaja.) Ettepanek on tehtud hääletagemiseks komisjon walida, 1 esitaja igast rühmast. (Hüüded: Juhatus loeb ära.) On tehtud hääletagemiseks kaks ettepanekut: üks, et komisjon walida ja teine, et juhatus loeb. Kas selle kohta sõna soovitakse? Sõna ei soowita. Panen siis ettepaneku hääletamisele, et hääletagemiseks komisjon walida. (Hääletatakse.) Enamus on vastu. Sellega on see ettepanek tagasi lükatud. Panen hääletamisele ettepaneku, et juhatus hääled ära loeb. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Seega on see ettepanek vastu võetud. Rkl. Kerem'i ettepanek on saanud poolt 27, vastu 32, erapooletuid 3 — sellega on ettepanek tagasi lükatud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Keerdo ettepanek — koosolekut lõpetada. Sõna on korra kohta rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Eelmine hääletamine näitas, et nimelisel hääletamisel selgema pildi saab, sellepärast palun nimelist hääletamist ette võtta.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Kerem'i poolt on ettepanek tehtud nimeliselt hääletada. Kes on selle ettepaneku poolt? Ma konstateerin, et kindlasti on $\frac{1}{2}$ koosolijatest liigetest nimelise hääletamise poolt. (P. Keerdo (is.): Ma palun konstateerida mitu häält nimelt selle ettepaneku poolt ehk vastu on.) Nõutakse häälte äralumgemist. (Loetakse hääli.) Selle ettepaneku poolt on 39 häält, sellega enam kui $\frac{1}{2}$ — rkl. Kerem'i ettepanek on vastu võetud. Kodukorra § 83 ütleb, nimelisel hääletamisel on eesõigus kinnise hääletamise ees. Sellepärast tuleb siis nimeliselt hääletada. Palun siis neid Riigikogu liikmeid, kes ettepaneku poolt ehk vastu on, sellest teatada. (Juhataja hüüab Riigikogu liikmeid nimekirja järele.) See ettepanek on saanud vastu 55 häält, poolt 10, 3 erapooletut — sellega on ettepanek koosolekut lõpetada tagasi lükatud.

O. Gustawson (is.): Härra Jaan Lattik nimetas eelmisel koosolekul haridusministeeriumi eelarwet närwiliseks eelarwe-osaks. Ridade wahelt andis ta mõista, et kogu see haridusministeerium ise on üks kristlik ministeerium, kus käiakse selle piibli põhimõtte järele, et keda haridusminister armastab, seda ta ka karistab. Mina ei taha selle juures pikemalt peatada. Konstateerin aga tõsiasja, et põllutööministeerium on üks mühaw ministeerium. Seal mühab lopsakalt kogu-põllumehe kaer, mühab ametnikkude omawoli ja mühab tädipoja poliitika pirukajagamise põhjal. (J. Lattik (kristl.): publikumi seast: Seal registreeritakse!) Keda? Kas seda 17 marka puuda pealt. (J. Hünerson (põl.) publikumi seast: Ilus raha.) Ilus raha, jah. Tulewal aastal saate igatahes 27, sest iga asi progresseerub. Mina piirdun sellega, et teen ainult mõne märkuse selle mühawa ministeeriumi kõige mühawamate osakondade kohta. (J. Hünerson (põl.) publikumi seast: Kuikokkuhoidlik.)

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun publikumi mitte wahelè rääkida. (N a e r.)

O. Gustawson (is.): Põllumeestel ju on väga wähe aega. Kewade tuleb ja kaera tarwis maha küllida, nii palju kui teda weel järel on. Ma mõtlen nimelt maakorralduse peawalitsust, kelle eesotsas seisab härra Sinberg ja seljataga härra Raamot kogu oma tüseda ja mühawa energiaga.

See peawalitsus peab teostama maareformi Asutawas Kogus wastuwõetud maaseaduse põhjal. Maaseaduse isaõiguse pärast waidlewad sotsiaaldemokraadid ja tööerakondlased weel praegugi nagu Peeltsebul ja peangel Mikael Moosese hinge pärast... (Paremalt poolt: Haa päraast ikka!)... wõi haa pärast. Kumbki kisub teda endale. Ja see asi ei ole just mitte päris selge. Ent mis seda selgem: maaseadus ei ole kaugeitki täitnud tema peale pandud lootusi. Maaseadus pidi wõimaldama maa sellele kätte, kes teda ise harib. Ent tänapäew tunnistawad juba sotsiaaldemokraadidki, vähemalt mõned neist, et maareformi tegelik elluwimine sootuks teist rada läheb, seda põhimõtet lausa ignoreerides. Üksi Johan Jans on enne kui pärast kindel selles tõetundmises: maaseadus, mille üheks isaks tema ise, olla sedawõrd hea seadus, et teda ka ükski walitsuswõim kõige paremal tahtmisel halwasti teostada ei saa. Meie ei saa jagada seda arwamist, et maaseadus iseendast on perfekt, ja et see ainus kurjusjuur peitub tema teostamises. Meile on selge: maareformi halb teostamine on tingitud ühelt poolt maaseadusest endast ja teiselt poolt sellest korrast, millises teda praegu teostatakse. Sest kindel on üks: kõige paremgi maaseadus muutub kõige terawamaks sõjariistaks töörahwa wastu, kui seda seadust hakkab teostama kodanline walitsus. Meile on enne kui pärast aksioon: ükski töörahwa walitsus wõib lõpulikult teostada maareformi töötawate kihtide huwides ja tõesti anda maa selle pidada, kes teda ise harib.

Meie ei salga mitte, et maareformi teostamise esipäewil enam ette tuli neid „eksitsusi“, kus maatükid tõesti kukkusid kehwmate maahimuliste kätte. Sest siis ei olnud patenteeritud maa tahtjasaajad endid weel lõpulikult leidnud ja olid alles kindlaks kujunemata tänapäewa traditsioonid. Aga asjata on ometi härra Zimmerman'i katse kõik patud laduda

selle ainsa äralepitamise talle Konstantin Päts'i selga ja öelda: tema ja kogupõllumehed on kõik maauuenduse supi keetnud. Härra Zimmerman ei tohiks unustada, et praeguse koalitsiooni wasem jalg tugeb tööerakonda, ja et see erakond on wastutaw walitsuse sammude eest samal määral, kui kogupõllumehedki. Härra Zimmerman teab väga hästi, et tööerakond iga kella ajal wõiks kergitada kübarat ja öelda „adieu“ Päts'ile ja kompaniile siis, kui ta tõepoolest mitte ei jagaks Päts'i walitsuse wõtteid ja tõekspidamisi. Niikaua kui seda aga taps mitte ei tehta, oleme enam kui õigustatud ütlemä: tööerakonnal on kaks palet. Ühega istub tema Päts'i pingil ja teeb seal kõige suurema rahuga ligi kõik Päts'i walitsuse karnewaali, mille seesama tööerakond ägedalt hukka mõistab asunikkuude ning teistel kongressidel ja teinekord Riigikogus Anderkopp'i ja Zimmerman'i suu läbi ehk „Waba Maas“ Lu'i Olesk'i firma all.

Seda ühelt poolt. Teiselt poolt on just tööerakonnal eriti maareformi suhtes wastutada enam kui ühelgi teisel erakonnal. Seda ei saa keegi salata, et just tööerakond maareformi suhtes suurt wastutust kannab. Maareform on nabanööri pidi, — kui nii jämedalt wõib öelda, — tööerakonna külge seotud ja just selle kaudu on maareform ammutanud kogu oma näo ja ilme. Ja tõepoolest — kellegil ei ole saladus, et Pärnu asunikud oma kongressil väga trehwawalt iseloomustasid härra Theodor Pool'i; kui maauuenduse wana-Aadamat. Härra Pool arwab küll, et tema patud mitte nii weripunased ei ole, nagu seda arwatakse. (W a h e l h ü ü d e d.) Ent minule näib, et see on sündinud nii, nagu wanasti sündis Eliase ja Eliisaga, kui Elias läks taewa ja wiskas oma pika kuue Eliisa peale, millega ühtlasi ka Eliase waim Eliisa peale üle läks. Just nõnda on ka siin sündinud: Pool andis oma pärja Rostfeldt'i pähe ja pärandas talle ühtlasi oma waimu. Ja härra Rostfeldt peab nüüd käies selle waimu juhatusel teostama maauuendust selle walitsuse pealekäimisel, kelle eesotsas seisab Konstantin Päts. Meie ei salga mitte, et just sellest ajast peale, kui Päts'i koalitsioon ja Päts'i poliitika jalad alla sai, tõepoolest sellest ajast peale näeme, hakati erilise kiirusega endisi määrusid täiendada ja suurepärasemaks tegema. Üks kitsendaw määrus, üks eriseadus järgnes teisele. Ja nemad sihiwad kõik sinna wälja, et just kodanlise koore

kihi liigetele wõimaldada maad saada. Näituseks seadus, mis enne riigikaitse komisjonis ja siis maakomisjonis arutusel oli — seadus kõrgematele sõjawäelastele maaandmise kohta. Selles seaduses oli ette nähtud terwelt 319 kõrgemat sõjawäelast ja mitte ükski sõjawäelast, waid sinna kuulusid ka agronoomid, loomaarstid, arstid ja üldse kõik need ametnikud, kellel nimeliselt sõjawäega, kui sarnasega mingisuguseid sidemeid oli olnud. Neile kõigile taheti maad anda. Suuremale hulga peale selle veel prii inwentaar ja hooned. Ja waadake, kui maaseaduse komisjon seda seadust arutas, siis selgus, et selles seaduses ei olnud mitte ette nähtud, missugusel määral tuleb neile neid hooned anda. Mina aga ütlen otsekohe, et kui see paragrahw sellel kujul wastu oleks wõetud, siis kõik mõisahooned, niipalju kui neid olemas, oleksid tingimata läinud sõjawäelaste kätte ja sinna juurde maksimaalne normaal talu. Nõnda oleks kätte saadud see, mille poole juba ammu püütud on, et mõisasüdamid Eesti oma ülemisele saajale päästa ja neid nendele kätte toimetada. Riigikaitse komisjon on neid terve rea maha tõmmanud. (J. Piiskar (is.): Kas mõni veel jäi?) Seal on teiste seas sarnaseid härrasid, kelle kohta ennem seisukohta peab wõtma, kas neile tõesti preemiat anda wõi midagi muud.

Esimeses kategoorias seisab ühe härra nimi, kelle kohta Riigikogus arupärimise puhul ja pärast eelarwe arutamise puhul, tõsteti väga rasket süüdistust. Mina arwan, et enne, kui selgeks tehtud ei ole, kas need süüdistused selles ulatuses põhjendatud on wõi ei ole, et enne ei tohi mingil tingimisel juttu olla sellest, et ka seda härrat nende prii maasaajate nimekirja üles wõtta. Üldse peaks terve selle esimese kategooria kohta ütleva seda, mis ütles kord, — minule öeldakse muidugi jälle, et ma piibliga lubamatalt opereerin, — mis ütles Kristus nende kohta: nende tasu on nende käes. Mina ei nimeta siin mitte nimesid, aga kõigil on väga hästi teada, et suurem hulk neist härradest Eesti iseseiswuse päewil rohkem lõiganud on kui ükski teine. Mul jääb üle ainult imestada, et peale kõige selle, mis juba käes, tullakse ja tahetakse veel tingimata üht normaal talu hoonetega ja kõige inwentaariga nagu kauba peale. Ma wõin konstateerida ainult üht, et süües tõesti neil härradel isu on aina kaswanud.

Kirjeldatud põhimõtetele wastawalt püütakse maakondades, kui ka mujal, maaseadust teostada. Siin ei saa tõesti jätta alla kriipsutamata neid erilisi teeneid, mis on ses suhtes härra Raamot'ile. (Põllutööminister B. Rostfeldt: Näituseks.) Silmapilk. Neid näitusi wõiks jagada kahte kategooriasse. Esiteks eriotstarbeks antud maad. Tarwitatakse ohtralt maareformi teostamise § 65, milles on ette nähtud, et ministeeriumil jääb õigus eraldada maad eriotstarbeks jne. Minul oli juhus tähele panna töötades riigi eelarwe põllutööministeeriumi alamkomisjonis, kuidas neid asju seal aetakse. Härra Raamot'ile ei teinud miski asi suuremat lõbu, kui see, et sisse tulles taas öelda wõis: Ma panin jälle kaks wõi kolm kohta kinni selleks ja selleks, kas mesilastepidamiseks, sookuiwatamise edendamiseks wõi mõneks muuks otstarbeks. Härra Raamot ütles ise, et tema loeb sarnased kinnipanekud mitte ainult lubatuks, waid see olla otsekohe pluss põllutööministeeriumi tegevuses. Tema walitsewat wälja just need kõige energilisemad, kõige praktilisemad mehed, kes wõiksid olla nagu küünal oma maakonnas ja näidata walgust maaharijatele selles, kuidas tuleb neid uusi kohti pidada. See olla see ainus motiiv, mis teda olla juhtinud igal puhul, kui tema jälle mõne koha oma ministrilise käega on kinni pannud. Inimene wõib ju enese kohta olla väga heas arwamises. Kuid ma ütlen üht ja nimelt seda, et rahwahulgad seda äratundmist jagada ei taha ega jagada ei suuda. Seda nimetatakse pisut teisiti — nimelt tädipoja ja onupoja poliitikaks. Mina ei tea tõesti mitte, mis suhtes maakorralduse peawalitsuse juhataja proua Sinberg — on pulliühisuse ja pullikaswatuse suhtes enam osaw olnud kui iga teine kodanline proua. Aga ometi on sellesama härra abikaasale antud sealt ühest mõisast maad, et ta wõiks seal pulliühisusele põhja panna. Kui härra Raamot tahaks seda tõsiselt wõtta, siis peaks ta arwamisel olema, et sellel proual on erilised kogemused sellel alal. (Põllutööminister B. Rostfeldt: Mina andsin temale selle.) Ah Teie andsite. Nii siis — Teie leidsite, et just proua Sinberg selle pulliasjanduse edendamise suhtes on see kõige kohasem isik. (Põllutööminister B. Rostfeldt: Jah! Üldine naer.) Wõib ju olla, et Teil tõesti õigus on selle proua eriwoimete hindamises. Wõib olla härra

minister wõtab selle kohta sõna põllutöö-ministeeriumi eelarwe arutamise puhul ja ütleb, et selle pulliühisuse asutamisega suur samm on edasi jõutud põllukultuuri tõstmises Eestis. Siin oli hiljuti meil aru-pärimine sotsiaaldemokraatide poolt, et jälle on kinni pandud terve rida talusid, selleks, et sookultuuri edendada. Siis näitas rkl. härra Martna kujukalt mis-suguste andmetega selle juures on ope-reeritud. On antud kohalikkudele elanik-kudele mõista, et see härra on premeerit-ud selle eest, et tema on olnud okkupat-siooniaegne tegelane. Kohalikkudel ela-nikkudel on sarnane mulje jäänud, et just okkupatsiooniaegsed teened on sellele härrale terve rea talusid kätte annud. Sarnaseid pärlid on mitu ja härra Zim-merman omalt poolt tõi siin mitu sarnast näitust. (W a h e l h ü ü e: K e s n e e d o n ?) Ma ei taha neid praegu nimetada, kuid härra Zimmerman lubas teile selle kohta dokumentaalsed andmed anda ja isikute nimed teatada. Kindel on aga üks: niisugune teguwiis isiklikkude heaksar-wamiste näol wõimaldab omawoli kõige laiemal määral ja ulatusel. Just need üksikud nähtused üksikutel kohtadel näi-tawad, et siin on tegemist kindlasti aren-datawa süsteemiga. Siin minnakse aga weel kaugemale. Mitte ainult, et teatuid isikuid endid nende teenete eest auhinna wääriliseks arwatakse. Härra Raamot leiab, et tuleb talitada — siin härra Lattik ma pean taas wabandama Teie ees — et tuleb tasuda mitte ainult inimesele endale, waid ka tulewatele põlwedele. Põllutöö-ministeeriumi alamkommissjonis tõstsin ma küsimuse üles selle kohta, et Tõsta-maal enam kui pool mõisa on antud kel-legi härra Tootsi kätte. Mulle ütles härra Raamot selle peale, et „Teie olete küll üks suur laps! Kas Teie ei tea, et selle Tootsi naise isa on kunagi Tõstamaal suure hulga soomaad wiljakandjaks põl-lumaaks teinud.“ See on teene, mis aastakümnete eest tehtud. Ent Eesti riik Raamoti suu läbi loeb tarwilikuks maa-tükki tema järeltulijatele tasutaks anda. (J. Piiskar (is.): Kas Tootsi lapsed ka saawad?) Tingimata, Tootsi lapsed saawad ka. Nüüd on temal kaheksa erilist maatükki kasutada kas selle ehk teise nime all. Tasutakse tulewatele põl-wedele selle eest, mis nende naise isa omal ajal teinud on. See on ju wäga kristlik moraal küll, aga temal on see suur wiga siiski, et teda pannakse maks-ma ainult teatud Tootside kohta, aga

mitte kõikide kohta. (W a h e l h ü ü e: K a s s e e o n L u t s u T o o t s ?) See ei ole teps mitte Paunwerest, see on üks teine Toots. Kuid wõin öelda, et tema on Lutsu Tootsi ist kaks — kolm korda kangem weel. Kui teid asi huwitab, siis ma wõiksin teile jutustada, kuidas see härra Tõstamaal on mõisamaid enda kätte han-kinud. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: J u t u s t a g e t e e j o o m i s e j u u r e s.) Ah teie lähete nüüd teed jooma, kuid minul ei ole sarnast kombet. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: M e i e a n n a m e m u i d u.) Ah nii. Noh teie ei saaks mitte sellega kahju... (J. Piiskar (is.): Tootsi wägitükid on põllumeestele lähedal)... sest see, mis teeklaasi juures on räägitud, jääb sinna, aga mis siin räägitakse, see läheb stenogrammi — kah tulewaste põl-wede ning järeltulijate jaoks. (W a h e l h ü ü e: K a s T e i e h a k k a t e w a r s t i l õ p e t a m a ?) No siis teil tuleb küll kaua oodata. Härra Steinman on kärsitu ja tahab juba nüüd kohe teada. Et olgu siis. Wastawais määrustes on ette näht-ud, et telliskiwi lööwid enampakkumise teel wälja renditakse. Tõstamaal on ka üks sarnane telliskiwi lööw, sinna juurde kuuluwa normaal talu maaga. See oleks tulnud wälja rentida enampakkumise korras. Aga seal tulid härrad kokku koha peal, istusid maha, pistsid pead kord kokku ja — Tootsil oli lööwi leping 25 aasta peale taskus. Lepingus seisis weel märkus, et Toots tehnika peawalitsuse kaudu wõib lepingut 50 aasta peale pikenda-da. Ma arwan, et härra Toots selle märkuse juba ammu tegelikult kasuta-nud on. Kuid kindel on, et selle juures ei küsitud, kas see riikliselt kasulik on, waid talitati ainult ja üks härra Tootsi isiklis-tes huwides. Põhjenduseks, miks kõik nii tehtud, tuuakse asjaolu, et Toots on lubanud lagunened telliskiwi ahju ukse omal kulul ära parandada! See oli siis see wastutatu, mille pärast komisjon heaks arwas telliskiwi ahju ilma wälja-pakkumiseta 50 aastaks Tootsile rendile anda. (P a r e m a l t p o o l t: M i l l a l s e e o l i ?) See oli 1921 a. kewadel. Sarnaseid tootsiaade tuleb ette igalpool. Keskkohal annab eeskuju. Kohalikud waa-raod tuurawad järele — ning nõnda seda maauuendust härrade Tootside huwides teostatakse.

Teine ala, mis kibeda arwustuse wäärt, on niinimetatud palgamaa poliitika. Ma ei tea mitte, missugustest riik-

listest huwidest wälja minnes on maksmata pandud see põhimõte, et iga põllutööministeeriumi ametnik peab palgaks saama maad. Ma toon selt alalt ainult mõne näituse. Siin tuleb härra Rostfeldt muidugi ja ütleb jälle: „Miks Te selle wana asjaga tulete?“ — aga parata pole midagi — peab tulema ikka jälle uuesti sennikaua kunni sarnased wäärnähtused korduvad. Pärnumaal wõttis Pärnumaa riigimaadeülem härra Naudi tüki põldu oma kätte — ärwis, nagu üteldakse — sinna juurde ka heinamaa ja hakkas seda pidama. Kui meie põllutööministeeriumi maakorralduse peawalitsuses asja kohta seletust küsisime, wastati sealt, et neil ei ole selle kohta mingisuguseid andmeid olemas. See wõtmise sündis aga 1921 a. kewadel ja tänawu kirjutame meie „1922“! Terwe aasta kestel ei ole jõutud Pärnumaal tarwilisi teateid maakorralduse peawalitsusse muretseda, kui palju maad härra Naudi käes tarwitada on ja kui palju inwentaari. Siin tuleb pealegi ilmsiks see wana tõde, et igalühel on sõrmed oma poole kõweras. Iseloomustaw on, mis eelarwe alamkommisjonis inwentaari jagamise kohta jutustati: tuli seal mõni parem hobune wõi lehm ette, siis waatas ringkonnaülem neid siit, waatas sealt... (Põllutööminister B. Rostfeldt: Inwentaar on alles jagamata.) Alles jagamata? No waadake, siis on see weel imelikum: inwentaar on alles jagamata, aga härra Naudil on juba oma osa käes. Kuidas see võimalik on; selle kohta wõib ehk härra minister seletust anda, Mina tean ainult seda, et kõige kohta, mis parem oli, olgu see hobune, ader wõi äke, maksew oli: see kulub ära härra riigimaadeülemale — ja siis wast tulid teised lihtsurelikud. Ma juhin tähelpanu selle peale; et just see jagamine wõimaldab kõige laiemas ulatuses omawoli tarwitamist ja omakasu tagaajamist. Wäga iseloomulik on, mis põllutööministri abi härra Raamot sel puhul ütles. Ta ütles eelarwe alamkommisjonis sõnasõnalt nii: „Kas Teie siis ei tea, et kui mõni riigimaadeülem wõi ringkonnawalitseja ei wõtaks mitte omale mõisasüdamest kõigeparemat talu, kui ta ei wõtaks omale kõigeparemat hobust, kõigeparemat lehma, kõigeparemaid põllutööriistu, siis iga kohalik elanik näitaks niisuguse ametniku peale näpuga ja ütleks: Küll on suur tola, ei oska omale wõtta seda kõigeparemat! Kui niiwiisi keskwalitsusest hinnatakse tarkust ja

mittetarkust, siis arwan ma, et ükski mees koha peal see mutsakas olla ei taha, waid tark, just sellepärast, et see tema taskule wäga kasulik on. (Põllutööminister B. Rostfeldt räägib midagi wähele.) Rkl. Wain wõib seda tõendada. Kui Teid seal ei olnud, tegi härra Raamot niisuguse märkuse. Kui keskkohal asja peale nii waadatakse, siis on täiesti loomulik, et iga ametnik püüab tingimata wõtta selle kõigeparema osa, mis wõtta on, waatamata selle peale, kas see on seaduslik wõi mitte seaduslik. Nende ametnikkude üle üldse on juba ennemgi Riigikogu kõnetoolilt kõneldud. Nemad jätkawad oma poliitikat, mida nad ajasid siis, kui nad alles endiste mõisaomanikkude teenistuses olid. Sest ei ole kellegi saladus, et peaaegu kõik meie riigimaade- ja ringkonnaülemad on endistelt mõisnikkudelt üle wõetud, üle wõetud kõige oma selleaegse waimuga. Äärmine kõrkus ja äärmine upsakus nende wastu, kellega neil tegemist teha tuleb, see on, mis nende härrade juures silma torkab. Teiselt poolt püüa — katsuda tingimata ja wõimalikult rohkesti lüüa oma isiklist profiiti. See ei ole kellegi saladus, missugused suhted asunikkude wahel — ühelt poolt, ning riigimaade- ja ringkonnawalitsejate wahel teiselt poolt on. Ma wõiksin tuua terwe rea nähtusi, mis näitawad ühte ja sedasama, et kõik riigimaadeülemad ja ringkonnawalitsejad püüawad õhutada maksku mis maksab asunikkudes seda tunnet: et sind ei kaitse ükski seadus, waid sa oled kõige oma olemisega minu otsekohese meelewalla all. On meie suhted head, on kõik ilus, juhtub aga pahura näo tegema, siis oled kindel, et sind ei kaitse ükski paragrahw, waid sa lendad, lendad ilma pikema jututa sel päewal, kui härra ringkonnawalitseja wõi riigimaadeülem tahab. Selle wastu ei hakka ükski waidlema nende seast, kes koha peal liikudes asunikkudega kokku on puutunud. Ja kui kaugele siin on mindud, selle kohta üksainus näitus. Minul isiklikult oli järgmine juhtumine Järwamaal: Pidasin Kärus kõnet ja peale kõne lõppu tulid paar asunikku minu juurde öeldes, et neil minule midagi rääkida on. Üks asunik, nimega Martinson, Kärü mõisast, kõneles järgmist: Tema isa, 62 aastat wana, wäga halwa nägemise ja weel halwema kuulmisega, läheb ringkonnawalitseja juurde aastarenti maksmata. Seal ametlikul jutuaajamisel lõpude-lõpuks pistetakse sellele poolkurdile

ja pimedale wanakesele üks paber nina alla, et ole nii lahke ja kirjuta oma nimi siia alla. Wanakene arwab, et kui ametlikus kohas midagi alla kirjutada antakse, siis peab ikkagi üks selge ja klaar asi olema. Ta kirjutab oma nime sellele paberile alla ja läheb minema. Ukse wahelt hüütakse talle järele, et ta oma kuueaastane rendileping kolme päewa jooksul sinna saatku. Martinson läheb koju ja räägib seda lugu pojale ning näitab ka paberit. Seal selgub, et ringkonnawalitseja on wana inimese, kes ei näe ega kuule, kõige lubamatal kombel sisse wedanud ning temale kuueaastase rendilepingu asemele aastase rendilepingu annud. Poeg arwas, et asi nii lihtne ei ole ning läks teistelt asunikudelt teateid saama, kus selgus, et kellegi teisega peale tema ja weel ühe teise asuniku nii talitatud pole. Meie leppisime kokku, et koha peale kuulama minna, mispärast just eriti need kaks asunikku karistatud sellega, et neilt 6-aastane rendileping wõetud ning aastaleping asemele antud. Teisel päewal tuli üks neist asunikudest meile Türi-Allikule järele. Teine neist ei tulnud, sest teda olla öösel Jumala sõrm ähwardanud, et ei maksa ülematega hakata riidlema ega oma õigust jalule seadma, waid parem katsuda seda omawahel ära õiendada. Läksime siis ühes rkl. Keerdo'ga Türi-Alliku mõisa. Oli nii umbes keskpäew kella 12 aeg, aeg, kus teised ametiasutused juba ammugi lahti. Läksime ühte suurde ruumi, mis ametlikult ringkonnawalitseja kantselei wädi olema. Selles ruumis aga magasid väga poeetilistes ruumides mitu noormeest, kes kasti peal, kes pinkidel, kes põrandal. Ühe seina ääres oli kolm lõõtsapilli reas. Laud seisis kesk tuba ja oli kaetud täite kui ka poolikute wiinapudelitega. Põrand oli täis paberossiote ja muud sarnast prahti, mis siis ikka maha jääb, kui kusa-gil üks hirmus mürgel ära peetud. Keda aga kantseleis mitte ei olnud, — ei ringkonnawalitsejat ega asjaajajat. Pingi peal istusid kaks asunikku. Üks nendest läks kohe minema ja teise käest küsisin mina, mis tal asi on. Ta wastas väga kartlikult, et temal oleks härraga asi olnud. Minu küsimise peale, kas ta kaua juba ootawat, wastas ta, et mitte väga kaua, — ta tulnud kella $\frac{1}{2}$ 9 ajal. Igatahes pole see ju tõesti mitte palju, — kolm tundi suure härra peale oodata, sest kes kannatab, see kaua elab. Meie ei tahtnud aga mitte nii kaua oodata ja seltsimees

Keerdo läks waatama, kus see suur härra siis on, ning leidis, et suur härra alles woodis magas. Seltsimees Keerdo teatanud siis temale meie soowi ja ringkonnawalitseja wastanud, et tema mitte ei wõi kantseleisse tulla, waid kes tema jutule tahab saada, see tulgu tema woodi ette. (Wahel hüüe keskelt: Kas see tõsi on?) See on täitsa tõsi. Lõpuks hakkas telefon kõlisema ja see päästis meid sedawõrd, et härra pidi kantseleisse ilmuma. Ma pean ütlemä, et ta kantseleisse niisuguses tualetis tuli, nagu inimene woodist tulles on, see tähendab, paljajalu, särgiwäel, pesemata silmadega jne. jne. Meie hakkasime siis oma asju temaga ajama, nimelt küsisime tema käest, miks nende asunikudega niiwiisi talitatud ja mispärast Martinson'i kuueaastane rendileping ära wõetud. Ta tegi väga imestanud näo ja ütles, et tema sellest midagi ei teada, waid see olla tema asjaajaja asi. Ta seletas, et kui keegi tuleb renti maksma ja tal mitte kuueaastast rendilepingut taskus pole, siis nõutakse temalt see kuueaastane rendileping wälja ja antakse ühe aasta leping asemele. Selgus isegi, et ringkonnawalitsejal teada polnud, kui palju ta raioonis kuueaastase rendilepinguga, kuipalju üheaastasega jne. asunikka on. Tuleb ka seda ette, et mõni asunik on hoopis ilma rendilepinguta ja mõnel neist isegi mitu tükki korraga taskus. Minu tähenduse peale, et milline rendileping siis nüüd maksew on, kas 6-aastane, mis anti warem, wõi 1-aastane, mis kaela määriti hiljem, tegi „härra“ kerge käeliigutuse ja ütles, et kohus seda asja õiendab. Selle juures ei mõtle ringkonnawalitseja mitte seda, et asunik selle läbi väga halba seisukorda on pandud ja ta ööd kui päewad hirmul peab olema, et Jumal teab, mis temast 1. mail saab. Saime siis wiimaks asjaga niikaugele, et Martinson'i üheaastane rendileping tagasi wõeti ja kuueaastane tagasi anti, ja temale tempelmaksu raha tagasi makseti. Kuidas aga asi selle teise asuniku suhtes on kujunenud, ei ole mulle mitte teada. Mina wõtan omale täie õiguse öelda, et need nähtused nii mitmel ja mitmel pool ja mitmes variatsioonis ette tulewad. See kõik näitab ainult ühte, et ametnikud ei ole mitte asunikude jaoks, waid asunikud ametnikkude jaoks. Ringkonnawalitsejad katsuwad igalpool sarnast olukorda luua: mina olen asunikule kõik. Nemad on juba iseenesest sarnaste kaldu-

wustega, et igatewiisi katsuwad sellele wastu panna, et maa kuidagi wiisi keh-wema kihi kätte ei satuks. Ja et keskoht seda joont järjekindlalt toetab, siis talitawad need ringkonnawalitsejad weel suurema agarusega teatud sihis. Siin on huwitaw tähele panna, et ei aita ükski arstirohi, kui on rikutud keh-wema kihi huwisid maasaamisel. Protesteerida wõib küll maakonnawalitsuses ja keskwalitsuses, kuid igalpool jääwad need protestid tähele panemata. Kui aga seadust on rikutud mõne rikkama suhtes, siis otsustatakse asi tingimata selle rikkama kasuks, leitakse, et asi täiesti loomulik on jne. Seda wiimast asjaolu tahaksin ma iseloomustada ainult üheainsa näitusega. Hiljuti oli Abja mõisa planeerimine. Mitmel pool on planeerimisel ette tulnud, et kantnikud, kes elupõlwe mõisamaal rentnikkudena elutsenud, maast ilma jäeti, lihtsalt sel wormaalsel põhjusel, et nemad mitte kirjalikult ega ka suusõnal ei esinenud maatahtmise soowiga. Need kantnikud olid terve oma elupõlwe selle mõisamaa peal elanud, kuid selle peale waatamata kihutati nad sealt minema ja nende kohad anti teiste kätte. Aga Abja mõisa parun, kes ka ei suusõnaliselt ega ka kirjalikult wallanõukogule maatahtmise soowiga ei olnud esinenud, kohaliste põllumeestekogu meeste poolt siiski maasaajate kandidaadiks üles pandi. Kogupõllumehed tähendasid, et Abja mõisa parun olla põllumeestekogu koosolekul teatanud, et tema ka mõisast maad tahta, ja sellepärast parunile kindlasti maad anda tulla. Kogupõllumehed ajawad tihti need kaks asja segamini — põllumeestekogu ja wallanõukogu. Wõib olla, et põllumehed leiawad, et need kaks kogu on täitsa üks ja sama. Siin aga peab kindlasti wahet tehtama, mis öeldakse wallaja mis öeldakse põllumeestekogus. Kui maaseadust kohtade peal niowiisi teostatakse, siis kujuneb asi sarnaseks, nagu meie teda praegu näeme: maad saawad ainult rikkamad, kuna keh-wem kiht temast ilma jääb. Niowiisi peawad 1. mail jällegi mitmed sajad ja tuhanded perekonnad oma kohtadelt lahkuma. Mis peawad nemad peale hakkama? (Põllutööminister B. Rostfeldt: Nad jääwad oma kohale edasi.) See oleks hea, kui asi niowiisi oleks. Kuid ma kahtlen wäga selle juures. Meil on ennegi niowiisi räägitud, kuid tegelikult minnakse ikka teist rada. (Põllutööminister B. Rostfeldt: Jäetak-

se kolm perekonda ühe normaaltalu peale.) Härra põllutööminister! Meie näeme tegelikult kohtade peal, et sellest määrusest maade planeerimisel mitte kinni ei peeta. Tihti tuleb ette, et üksainus normaaltalu 20 ja isegi rohkem perekonna peale jäetakse. Tõuseb küsimus, mis need inimesed seal peawad peale hakkama? Kõike seda arwesse wõttes ei saa tööliste seisukoht selle praeguse maareformi teostamise suhtes olla teistsugune, kui ainult eitaw. Ühes töörahwa ühise wäerinna põhinõudmises on seatud üles nõue, et mõisade tükeldamine tuleb seisma panna. See nõudmine on täiesti põhjendatud, sest muidu läheb kõik tükeldataw maa jõukama kihi kätte. Maareformi teostamine tuleb niikauaks seisma panna, kunni on moodustatud maal maakomiteed keh-wematest maatöölisest. Need maakomiteed peawad ise otsustama, mil wiisil nad maareformi läbi tahawad wiia. See on ainukene seisukoht, mis wähegi tööliste wõimaldab midagi maareformi kaudu kätte saada. Kui meie waatame keh-wemate maasaajate olukorda, siis saame ainult ühte tunnistada, et ei ole hullemat ega raskemat seisukorda, kui meil praegu on. Lähematel päewadel astub asunikkude kongress kokku. On kindel, et nii paremat poolt kui ka keskelt tingimata sinna minnakse. Enamuserakondade mehed tahawad kindlasti asunikkude kongressi oma huwides kasutada ning asunikka hanideks püüda. Tahetakse nende pärast jällegi niisamuti riielda ja kiskleda, nagu seda waremgi on tehtud. Asunikkude seisukord on praegu isegi weneaegsest pahem. Tsaariajal maksis sarnane kord, et keh-wematelt asunikudelt renti kas hoopis wähe, wõi sugugi ei wõetud. Meil on aga algusest peale asunud sellele seisukohale, et asunik peab niisama palju maksma, nagu iga teinegi. Need keh-wad asunikud, kes peawad endile inwentaari muretsema, peawad majaehitamise peale mõtlema jne., on asetatud rendi suhtes täiesti ühesugusele seisukohale endiste mõisaja maapidajatega. Wiimased maksawad niisama palju renti, kui iga keh-wemgi asunik. Endistel põllupidajatel on kõik olemas, kuna asunikudel, õieti ütelda, mitte midagi ei ole, kuid mõlemad peawad ühepalju renti maksma. See ei tohiks tõepoolest kuidagiwiisi wastuwõetaw olla. Samuti on kõigil teada, kuidas on lugu selle maksukoormaga, mis asunikkudele on peale pandud. Ma ei taha siin puudu-

tada majade küsimust. Kõigil on väga hästi teada, kuidas sellepoolest on lugu igalpool. Ma juhin ühe asja peale tähelepanu. Mitmel pool mõisades peavad asunikud praegu wiletsate hoonete eest maksma 3—4 korda rohkem renti, kui maa eest. Ühe wiletsa küünilogu eest maksab asunik 4000 kunni 5000 marka aastas üüri. Maakorralduse peawalitsus peab selle ebaõige kalkulatsiooni kõrvaldama ja wälja töötama põhimõtte, kuidas riigihooned, mis asunikkude käes tarwitada, hinnata ja kuidas neid wälja anda. Senni ei ole tegelikult mitte midagi näha olnud peale lubaduse. (Paremalt poolt: Lobamise?) Ma ütlesin „lubaduse“, ma ei tarwita nii peeneid sõnu, nagu mõni härra minister. (J. Hünerson (põl.): No Teie olete ka peenike pois.) Kui härra Hünerson seda ütleb, siis pean ma selle attestatsiooni wõtma kui lõpuliku. Kui nüüd otsida neid põhjusi, miks asunikkudega nõnda talitatakse ja kui waadata abinõusid, mida soowitatakse asunikkude elujärje parandamiseks tarwitada, siis on ses suhtes väga iseloomulik, mis ütles härra kogupõllumees Arro põllutööministeeriumi alamkommisjonis. Ta arwas seal, et asunikkudele on waja paremale järjele saamiseks kõrgemaid maksusid peale panna. Mida suurem maksukoorem asunikul kaelas, seda enam tõstwat see tema majapidamist. Toodi ette, et asunikkude wiletsuse põhjuseks olla lakkumine ja mitte see, et asunik oma maatüki eest kolmkümmend — nelikümmend tuhat marka rendimaksusid peab maksma. Neid põhjendusi ei tooda mitte asjata, waid neil on oma tagamõte. Selle tagamõtte saame kätte, kui neid wiimaseid seaduseelnõusid waatame, mis põllutööministeeriumi ehk põllumeestekogude poolt Riigikogule esitatud.

Tahaksin peatada asundusseaduse juures. (J. Piiskar (is.): Asumaa seadus ikka.) Siin on ära üteldud, mis sunnib neid härrasid asunikkude suhtes sarnasele seisukohale asuma. Siin on otsekohe öeldud § 2: maad antakse mitte ainult põliseks tarwitamiseks, waid ka omandusõiguse alusel. Sellest wõib nüüd teatawad järeldused teha, kellel sest kasu oleks, kui see paragrahw ellu wiidaks. Härra Hünerson tingimata ütleb, et muidugi nende kasu, kellel raha taskus. (J. Piiskar (is.): Mõisad uuesti ülesse.) Teie teate ju väga hästi, missuguses wiletsas seisukorras

asunikud praegu on. Neil pole täit inwentari, neil puuduwad hooned. Ta ei saa maad wõtta. Mitte kehwa asunik ei ole see, kes tuleks ja maad ostes endale weel ühe uue ja ränga koorma endisele lisaks kaela wõtta sõandaks. Kehwa asunik seda ei suuda. See paragrahw on nende pärast, keda tahetakse maasaajate hulka poetada, kellel aga selleks õigust ei ole. Need on härrad, kes sõjaajal endale spekulatsiooniga miljonid kokku on ajanud ja nüüd tahetakse nendele maalahmakaid kätte anda, et nemad endiste likwideeritud pärimõisade asemele uued mõisad looks. See on fakt, ja isegi väga selge ja läbipaistew fakt. Praegu on lugu nii, et meil tegelikult asunikud ei tohi maad edasi rentida. (J. Hünerson (põl.): Kus see on öeldud.) Uurige maaseadus läbi, siis Teie leiata wastawa paragrahwi. Praegu on see paragrahw aga paberil, tegelikus elus pole teda teps mitte. Tegelikus elus on küllalt neid onupoegi ja täditütreid, kelle nimel küll teatud kohad, aga kes neid ise ei pea, kellel nende pidamiseks aega pole. (J. Hünerson (põl.): Sellel jutul pole põhja all.) Ma ei tea, mitu põhja Teil on, härra Hünerson. Ma arwan, et Teie kindlaks peate ainult neid musti põhju, mis Teil okkupatsiooni ajal all olid. (J. Hünerson (põl.): Kui Teie oma punaste põhjadega opereerima hakkate, siis on asi kahtlane.) No selle jätame parem mõne eriteadlase otsustada. Meie wõime juba praegu tegelikult näha, kuidas ja mis sihis see maade müügi asi edeneb. Mina kardan väga, et § 4 muutmise rentnikkudele väga saatuslikuks wõib saada. Näituseks peawad ühesainsas wallas — Uulu-Surjus Pärnumaal 46 rentnikku selle ettepannud muutuse wastuwõtmise puhul wälja kolima oma kohtadest. Ja kes tulewad asemele? Asemele tulewad härrad adwokaadid, spekulantid ja teised, kes on oskanud oma taskuid raha täis panna. Neil ei ole üks ega kaks, waid neil on kolm kunni neli kohta käes. Teile on see muidugi väga armas, aga mina leian, et töörahwa seisukohalt see mitte armas ei ole. (J. Hünerson (põl.): Jah, jah, seltsimees Gustawson. J. Piiskar (is.): „Seltsimees“ Hünerson, Teie olete ära eksinud, peaksite siin istuma.) Meie oleme alati toonitanud ja teeme seda ka praegu sel puhul: maauendust kodanlikes kawas ilmiski ei saa teostada nõnda, et maa lä-

heks töötawa kihi kätte. Kogu maauuen-
duse härrasmassi kõik kirjeldatud ja kir-
jeldamatad wäärnähtused on ilmparata-
matad senni kaua, kunni püsib praegune
kodanline kord.

(Sekretääri kohale asub sekretäär A.
Tupits.)

A. Kerem (rhw.): Austatud Riigi-
kogu liikmed! Ei taha kõiki neid küsi-
musi puudutada, mida siin waremalt sõe-
lutud, küll tahaksin lühidalt üksikasjade
juures peatada. Niipalju kui minul meeles
on, ei ole keegi sellepärast põllutöömi-
nisteeriumi eelarwet arutanud, et ta suur
on, waid ümberpöördult on seda tooni-
tatud, et ta wäike on ja et põllumehe
nõuded teisele kohale on asetatud kõikide
teiste nõuete kõrwal. Kui meie üldist
parlamendi meeleolu jälgime, siis peame
alla kriipsutama, et parlament kärpimisi
puht põllumajandusliste krediitide alal ette
ei ole wõtnud ja ei tahagi wõtta. Mis
üksikute eelarwete summade wähenda-
misesse puutub, siis on see kätte saadud
kas üksikute ametkondade koosseisude
kokkutõmbamise kaudu ehk jälle operat-
siooni-krediitide wähendamise teel, kuid
puht põllumajanduslisi kulusid kärbitud ei
ole, küll on nendest mõndagi parlamendi
kommissjon suurendanud. Kuna see nii
on, siis oleneb täiel määral kokkuhoid-
mine põllumehe ja põllumajanduse toeta-
miseks minewate summade alal Waba-
riigi Walitsuse üldisest poliitikast. Meie
rühm näeks heameelega, et walitsus tu-
lewikus lahtisema käega summasisid lu-
baks, mis põllutöö edendamiseks on mää-
ratud. Need summad ei ole mitte maha
wisatud ega jäädawalt kadunud, waid
need aitawad kaasa meie majanduslise
elu korraldamiseks. Kui meie rahami-
nistri sõnu meelde tuletame, siis wõime
järeldusi teha, et need summad kõige-
paremate protsentide peale asetatud saa-
wad. Härra rahaministril oli julgust tooni-
tada, et eelarwe tasakaalu wiimiseks
õige suurel määral kaasa on aidanud mi-
newaaastane hea wiljalõikus. Mina ar-
wan, et härra rahaministril täiesti õigus
oli.

Ma lähen üksikute eelarwe-osade
juurde üle.

Esimesena tahaksin peatada metsade
peawalitsuse juures. Metsade peawalit-
sus on wälja kujunenud teatawate tingi-
miste juures ja aparaat ei ole mitte kül-
lalt painduw ega otstarbekohane. Seda
on kibedalt alati arwustatud. Siin on

palju soowida ja ma loodan, et põllutöö-
minister selle peale täit tähelpanu saab
juhtima, et riigimetsasid walitsewat apa-
raati otstarbekohaselt ümber kujundada,
mille juures mitte üksinda sellega ei le-
pita, mis meil enestel olemas ehk mida
ida naabrilt pärida wõiksime, waid et
meie sündsamaid näpunäiteid Öhtu-Eu-
roopast otsiksime ja leiaksime. Eelarwe-
kommissjonis juhiti tõsist tähelpanu üksi-
kute wäärnähtuste peale eriti. Kommiss-
jonis ei puudunud palju, et metsa korral-
duse-osakonna krediitid maha oleks hää-
letatud: mitte sellepärast, et teda waja
ei ole; see osakond on tähtis osakond,
aga seda tehti sellepärast, et osakond
mitte küllalt otstarbekohaselt ei töötanud.
Lõpuks lepitati sellega, et soowi awaldati
osakonna tööd kõige kiiremas korras re-
wideerida ja otstarbekohaseks muuta.
Eriti tahaks weel peatada metsa kultuur-
tööde juures. Härra Stackelberg juhtis
tähelpanu selle peale, et meil wiimasel
ajal on liig wähe metsa kultuur-tööde eest
hoolitsetud. Wiimaste aastate jooksul on
külimate jäänud suurem osa maharaiatud
lankidest, kuna enne sõda mõisametsades
see teisiti oli.

Eksiarwamiste ärahoidmiseks pean
tähelpanu selle peale juhtima, et otstar-
bekohane ja õiglane ei ole praegust riigimetsa
majapidamist wõrrelda ennesõja-
aegse erametsa majapidamisega, waid
kui seda tahetakse, siis wõetagu wõrd-
lus ka sõjaaastate ajast ja siis leiame
wist, et mõndagi liialdatud on. Eelarwe-
kommissjon ei ole summasisid metsa kul-
tuur-tööde peale mitte keelanud, kuid
üksinda summadega ei saa midagi kätte,
waid siin on tarwis teatawad eeltööd.
Metsade peawalitsusele on soowi awal-
datud, et ta seda järjekindlamalt ja laie-
malt ette wõtaks.

Mitte wäikse tähtsusega ei ole ka
metsakultuuri tõstmine talumetsades. Kes
seda tööd nende metsade omanikkudele
õpetama hakkab, sellest ei taha praegu
rääkida, kuid üks mis kindel on, et alga-
tus jääb küll põllutööministeeriumi hoo-
leks.

Lõpuks tahan peatada selle juures,
kas üldse on kasulik, et riigil niipalju
metsa on? Mina ei mäleta, kas just par-
lamendi koosolekul on arwusid nimeta-
tud, kui suur oli ennesõjaaegne sissetulek
kõigist mõisametsadest kokku. Igatahes
erajutuajamisel on räägitud 10 ehk koguni
15 miljonist kuldrublast. Teiselt poolt
tuuakse ette praegusi riigimetsade sisse-

tulekuid, ja näidatakse, kui väiksed need on. Mina aga peatan nende summade juures. Kui 10 ehk 15 miljoni kuldrublast räägitakse, mis enne sõda mõisamet-sadest sisse on võetud, siis pean ma üt- lema, et see lausa liialdatud on, sest on ju veel praegu väljaarvamise teel wõi- malik keskmist tulu kindlaks teha. Nii on teada, et umbes ennesõjaaegne normaal lank mõisametsades oli 7000 tiinu. Mui- dugi, mina ei saa oletada, et enam ei raiu- tud, ja võib olla ka 17.000 tiinu. Sellega ei saa aga arwet teha sissetuleku suuruse sõrdluse juures, sest et sarnane raiu- mine oli laastamine. Kui aga arwata nor- maal lank 7000 tiinu ja kui võtta 30 ku- biksülda dessätiini peale ja kubiku hin- naks 1140 kuldkopikat, siis võisid mõi- sametsad keskmiselt sisse anda 2½ milj. kuldrubla aastas. See on muidugi umb- kaudne arw, kuid arwan siiski, et ta tõ- sist olukorda õige lähedalt tabab.

Kui meie praeguseid riigimetsade sis- setulekuid sõrdleme, mis 300—400 mil- joni ümber püsivad, siis peame üt- lema, et kui meie metsade kasutamine otstar- bekohasemaks muutub ja meie metsade walitsemis aparat vähemaks ja liikuwa- maks saab, et siis võib olla meie met- sade tulu õige normaalseks muutub. Kuid praeguste sissetulekute peale waadates peab üt- lema, et teataw tulu meie metsa- dest siiski on olnud, olgugi, et see tulu kaugeltki seda välja ei tee, mida meie oma metsadest soowiksime saada. Üks on aga kindel, et riiklise metsa majapida- mise juures mets kindlasti paremini hoi- tud, saaks üleliigse laastamise eest.

Minu arwates, kui meie oma metsa majapidamise peale tagasi waatame, ei ole tarwidust, et meie metsa majapida- mist riiklisest majapidamisest välja eral- dama hakkaksime, välja arwatud wäik- semad metsatükid ja need metsad, mis tarwilikud oleks liita tükeldata- wate wäikemajapidamiste külge, sest mets on tüüpiline suurmajapidamise ala. Kui riigimetsade walitsemine odawamaks muutuks ja järjest painduwamaks läheks, ja kui järjest wõimalik on suuremaid sum- masid metsakultuuri alal ära kulutada, siis on loota, et mets teatawa aja jooksul tuntawaks tuluallikaks välja võib kuju- neda.

Edasi tahaks ma lühidalt peatada teise osa juures, see on põllumajandusline eri- haridus, mis meil oma terwes ulatuses põllutööministeeriumi alla kuulub. Hari- dusministeeriumi eelarwe arutamisel on

sega küll kui ebanähtust alla kriipsuta- tud, et põllumajandusline eriharidus on koondatud põllutööministeeriumi juurde mitte aga haridusministeeriumi juurde. Mina ei saa seda küll mitte kui wäär- nähtust nimetada, waid pean terwitama, kui normaal nähtust. Kui neid summa- sid waadata, mis põllumehe hariduse peale kulutatakse, siis näeme, et mõne summa, mis oluliselt kõige tähtsam olla võib, äratarwitamine ei oleks kuidagi wõimalik olnud haridusministeeriumi kor- raldusel, sest põllumehe haridus ja selle laialilaotamine ei ole sarnane, nagu meie koolides nägema oleme harjunud. Siin õpiwad sagedasti wanemad inimesed ja õpetöö ei ole igakord mitte koondatud õpeasutuse seinte wahel, waid siin hak- kab õpetamine peale üksikute näpunäide- tega põllumehe oma majapidamises. Kui- das seda haridusministeerium oma amet- konnaga korraldada oleks suutnud, seda ma hästi omale ette ei kujuta.

Põllumajanduslise erihariduse laiali- laotamist korraldab põllutööministeerium peaaesjalikult wastawate eriseltside kaudu, välja arwatud kaks ministeeriumi oma kooli; wiimased on need õnnetumad, kus õpilane riigile ühes 40.000, ja teises 48.000 marka maksma läheb aastas.

Juba läinud aastal on komisjon soowi awaldanud, et neid koolisid katsutaks likwideerida ja teisel teel ümber korral- dada. Käesolewal aastal astus komis- jon weel kategoorilisema sammu ja kus- tutas teatawad majanduslised krediidid järgmise poolaasta jaoks juba maha. Alamkomisjon ja eelarwe peakomis- jon on täiesti ühel nõul, et sarnased kallid koolid ei kõlba meie põllumeeste jaoks ülewal pidada. Teistes koolides läheb üks õpilane kõige rohkem 17.000 marka maksma, kuna normaal arw on aga 7, 8 ja 9 tuhande ümber. Mis erakoolidele hea küll on, siis jään mina arwamisele, et põllumajandusline haridus, kui tema on ringkondade kätte usaldatud, kes põl- lumehele lähemal seisawad ja temast hu- witatud on, et siis sarnane kool enam wastukõla leiab põllumeeste hulgas.

Siis tahaksin weel ühe asja juures pea- tada, see on, agronoomiline abi üldse. Seda korraldab ministeerium täielikult eriseltside ja organisatsioonide kaudu ja asjal on sellepärast tõesti kasu. Siin härra Arro poolt tõsteti küsimus üles, et kas ei oleks siiski otstarbekohane põllu- meeste-koda luua, kes siin terwe põllu-

töö ja põllumajanduse organiseerimist juhtima hakkaks. Muidugi, mõnel maal on nemad olemas. Mina neid asutusi hästi ei tunne ja ei tea, kui otstarbekohaselt nad just põllumajanduse alal töötavad, aga mulle paistab, et põllumajanduslikult hästi organiseeritud maid on enam, kus neid kodasid mitte ei ole, nii on küll selge, et kodade küsimust selles mõttes otsustada tarwis ei ole.

Wõib olla, on seda teises mõttes soovitatud, kui asutusi, mille abil riiklist korda kindlustada. Selle kohta sõna võtan juba teisel juhtumisel. Edasi tahan siin eriti meelde tuletada neid lauseid, mis minu poolt said ette toodud eelmise eelarwe arutamise puhul ja mis siiski ei ole oma tähtsust leidnud. Esiteks, nagu ma juba tähendasin, maakrediidi organiseerimises ei ole veel mitte edasi jõutud, niisamuti ei ole ka edasi jõutud meie maaparanduslaenu asjas. Siis veel teised põllutöö seadused, mida üksikult üles lugema ei hakka. Mõned nendest püsivad juba pikemat aega põllutööstöministeeriumis ilma et käiku oleks antud. (W a h e l h ü ü e: M a a k o m m i s j o n i s.) Minu teada ei ole nad mitte maakommissjonis. Nad olid maakommissjonis, aga maakommissjon asus sellele seisukohale, et ta lõpulikult seadust enne välja töötama ei hakka, kui Wabariigi Walitsus oma seisukohta awaldanud pole. Nii ka tehti. Seal ta ka praegu on.

Niisama läinud eelarwe arutamise ajal oli mul väga hea lootus ja härra põllutööstöminister kinnitas seda lootust, et warsti maahindamise seadus ilmub, mis põllumeeste hulgas üldiseks nõudmiseks on saanud, niihästi asunikkude juures kui ka nende põllumeeste juures, kes põllu peal juba pikemat aega elawad. Põllutööstöminister andis lootust ja ütles, et parlament läheb puhkusele ja ei ole mõtet seda seadust nüüd parlamenti anda, aga sügisel ootab see seadus teid ees. Mis ma aga kuulen, et see seadus on antud rahaministeeriumi ja seal olla see kalewi alla pandud. Põhjus olla lihtne, et meil ei ole mitte summasid maahindamise läbiwiimiseks. Tõesti, maahindamine tarwitab teatawaid summe, ja kui ma ei eksi, miljonit wiiskümmend. See summa pidi 5 aasta peale ära jagunema, nii et iga aasta 10 miljoni eelarwesse üles wõtta tuleks. See ei ole tõesti mitte wäikene summa, kuid teisest küljest ei saa selle summa suuruse peale waadata ja seda tööd te-

gemata jätta. Tema on hädasti tarwilik töö mitte ainult endiste põllumeeste seisukohast nende maksude jaotamise mõttes, waid ka palju tarwilikum uute kruntide hindamise mõttes, mida maareform annab. Ma pean ütleva, et hindamise töö on praegu juba käimas ja käib ka edasi, kuid siin on üks wiga olemas, et see töö pärast tühjaks langeb, sest temal ei ole seaduslist alust ega seaduslist jõudu ja tema kestab ainult niikaua, kunni maksawad ajutised rendilepingud, sest praegune hindamine, mis ministeeriumi poolt toime pannakse, on selleks, et ajutist renti ära määrata. Ma tulen hindamise seaduse juurde pärast tagasi, kui alamal maakorralduse küsimusest räägin.

Siin on etteheiteid tehtud maajagamise kohta ja ette toodud, et põllutööstöministri abi kirjutab seal maid ühele ja teisele wälja ja wõib olla juba mitusada talu on wälja kirjutatud. Mina isiklikult ei pea neid asju nii väga tähtsaks. Eelarwe alamkommissjon päris põllutööstöministeeriumilt teateid nende maade kohta, mis eriotstarbeks on määratud, ja tõesti peab järele andma, et segadused on riigistatud maade äratarwitamise registreerimises ja et ei ole põllutööstöministeeriumil korda läinud kindlaid maade registrit üles seada, mil puhul ka wastaw soowawaldus on eelarwe-kommissjoni poolt wastu wõetud, et põllutööstöministeerium teiseks aastaks üles seaks riigimaade registri üksuste järele. Sellepärast on raske ehk lõpulikult ennemalt tähendatud süüdistust eitawalt otsustada. Kuid umbkaudseid andmeid oli meil wõimalik siiski saada ja ma pean otsekohe ütleva, et minul küll tunnet ei jäänud et siin tegemist oleks suure hädaohuga. Tegemist on, wõib olla, küll sellega, et põllutööstöministeerium on enam määranud maid, kui seda õigus saada oli ühel ehk teisel. Kuritarwitusi minule selle juures silma ei paistnud, eksida wõib aga igaüks. Teine asi, mis mulle palju tähtsam ja palju hädaohtlikum paistab, on see, et riigistatud maade hulk ei ole saanud senni riikliseks rekwiisidiks, nii nagu seda härra Riigiwanem oma kõnes tähendas; tähendab, ma kujutan seda ette nii, et kui riigistatud maa edasi läheb pidajatele kas põlise rendi ehk eraomanduse näol, ja kui need pidajad ennast täieõigusliste peremeestena selle maa peal tunnawad. Ma puudutasin juba läinud aasta eelarwe arutamise puhul seda küsimust. Siis ütles härra põllutööstöminister, andes häid loo-

tusi, et sügiseks on kindlasti see asi korraldatud ja kewadeni wõib Riigikogu oma lõpusõna ära ütelda ja kewadeks on meie asunikud kõigiti kindlustatud. Kuid kahjuks pean ma ütleva, et tänasel päewal meie niisama kaugel oleme, kui minewal aastal juunikuul päewal. Põllutöoministeeriumi poolt oli wälja töötatud üks seaduseelnõu maa põlise tarwitamise kohta ja teine seaduseelnõu on tulnud põllumeeste Riigikogu rühma poolt, mis sedasama küsimust käsitab. Kahjuks pean mina, ilma et ma üksikasjalikult arwustaks, tähelpanu selle peale juhtima, et mõlemad seadused lahendamata jätawad just peaküsimuse, see on, mis hinna eest maa asunikule üle läheb.

Missuguse tasu eest lõppude-lõpuks antakse maa asunikudele? Seda peab ometi põlise tarwitamise seadus ära määrama, muidu on tema wäärtus asuniku seisukohast null. Asunikku huwitab esimeses jones just hind, sest muidu ei tuleks ta riigilt maad kerjama, waid läheb ja ostab omale talu mujalt, sest pakkumisi on küllalt ja on homme päew pemees. Sellepärast, austatud Riigikogu liikmed, kui põline tarwitamise ehk asundusseadus ei sisalda peaosu, nimelt maa hinda, waid see alles tulewikus kindlaks määratakse, siis ei ole loodaw seisukord mitte parem kui praegunegi, sest ei wõi olla juttugi põlisest tarwitamisest, kui tulewikus sarnane hind wõidakse määrata, mis tarwitajat wägisi kohta maha jätma wõib sundida. Järjekult ma arwan, et härra põllutööminister mingit wäidet selle wastu ette tuua ei saa, et põlise tarwitamise küsimus tuleb täies ulatuses ära otsustada.

Edasi pean tähendama, et põlise pidamise maksmapanemiseks on tarwis maa hindamise andmeid; nii kaua, kui neid hindamise andmeid ei ole, ei wõi ka põlisest talude loomisest juttu olla. Pean wäga kahetsema, et see seadus, mis minewal kewadel põllutöoministeeriumis lõpukult wälja töötatud oli, seisma on jäänud.

Ka tasuküsimusest endistele omanikudele peab korra üle saama. Ma tean, see on raske küsimus, ja raske on otsustada, kuid tulewikus läheb ta weel raskemaks.

Muidugi, põllutöoministeeriumis on terve rida kiire iseloomuga seadusi järke ootamas ja raske on neid kõiki korraga anda, aga teataw järjekord peab kinni peetud saama, et meie asja sabast otsustama ei hakkaks; sarnasel korral wõiks olukord tekkida, kus seadus küll walmis, aga seda ometi tarwitada ei saa, sest puuduwad eelkäijad.

Peale selle jääb minul mulje, et põllutöoministeeriumi üks osa wõrdlemisi wähe wälja arenenud on, nimelt see, mis seaduseelnõusid ja kawasid wälja töötaks. Põllutöoministeerium, mis teostab suuremat ja põhjapanewat reformi, ei tohi kokkuhoidlik olla wastawate jõudude ametisse kutsumises, sest wastawate seaduste ja määruste puudus wõib niiwõrd reformi käigule takistuseks saada, et teisale wälja jõutakse, kui soowiti.

Ma lõpetan oma ülewaadet ja tähendan lõpuks, et Eesti riik on ikka põllutööriik olnud ja on seda ka praegu, pealegi on meil põllumajanduse alal põhjalik ümberkorraldus käsil. Kui Eesti riik ei taha oma põlisest rikkusest — põllust — lahti ütelda, siis peab ta siin ka kulusid kandma! Ma arwan kindlasti, et parlamendi enamus kõikide tarwiliste kulude poolt saab olema. Nii peaks ka walitsus iga wõimalust ära kasutama, et põllutöö oma seisukoha wääriliselt ka riigi eelarwes hinnatud saaks.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Keerdo poolt on kwoorumi küsimus üles tõstetud. (J. Piiskar (is.): Lõpetada!) Et aga protokoll kirjutamise tehnilise külje pärast koosolek nii kui nii lõpetada tuleb, siis lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **A. Tupits**.

Abisekretäär **J. Bergman**.